

समाचार

परदेशी बाजारात स्वदेशी खेळणी

आत्मनिर्भर भारताच्या संकल्प प्रवासात नवीन वळण,
स्वदेशी खेळणी उद्योगाला मिळेल आता प्रोत्साहन

“राष्ट्रभावनेतून साकारलाय आत्मनिर्भर भारत अभियान”

देशातील युवा पिढीच्या मनामनात आत्मनिर्भर होण्याच्या भावनेला प्रोत्साहन देत पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांनी 'मन की बात' कार्यक्रमात नवोन्मेष, वृक्षारोपण आणि जैव विविधता जतन करण्याच्या प्रयत्नांसाठी आसाम आणि देशातील जनतेचे कौतुक केले. संस्कृत मध्ये एक अभूतपूर्व क्रीडा समालोचन करत पंतप्रधानांनी भारत म्हणजे विविध भाषांची भूमि आणि संस्कृतीचे प्रतीक असल्याचे म्हटले. सादर आहे या मासिक रेडियो कार्यक्रमात त्यांनी केलेल्या संबोधनाचा काही भाग:

- आत्मनिर्भरता म्हणजे काय: आत्मनिर्भर भारत अभियान हे केवळ सरकारी धोरण नाही तर ती भारताची राष्ट्रभावना आहे. ज्याची पहिली अट म्हणजे- आपल्या देशातील गोष्टींबद्दल अभिमान असणे, आपल्या देशातील लोकांद्वारे तयार केलेल्या वस्तूविषयी अभिमान बाळगणे. जेव्हा देशातील प्रत्येक नागरिक आपल्या जीवनातील प्रत्येक क्षेत्रात मूलभूत विज्ञानाचा अंगीकार करतो तेव्हा विकासाचा मार्ग मोकळा होतो आणि देश आत्मनिर्भर देखील बनतो.
- स्वदेशी वस्तू: भारतात तयार झालेले कपडे, हस्तकलेचे सामान, इलेक्ट्रॉनिक उपकरणे अशा प्रत्येक क्षेत्रात आम्हाला हा गौरव वाढवायचा आहे. मला आनंद आहे कि आत्मनिर्भर भारताचा हा मंत्र देशातील गावागावात पोहोचत आहे.
- परीक्षा जिंका: आगामी काही महिन्यात आमच्या युवा सहकाऱ्यांची परीक्षा असेल. तुम्हाला योद्धा बनायचे आहे, चिंताग्रस्त नाही. आपल्याला हसत हसत परीक्षेला प्रविष्ट व्हायचे आहे आणि हसतमुखाने परतायचे आहे. मी एक्झॅम वॉरिअर (परीक्षा योद्धा) पुस्तकात काही नवीन मंत्र जोडले आहेत. या मंत्रांशी संबंधित बरेच रंजक उपक्रम नरेंद्र मोदी ऍपवर देण्यात आले आहेत, जे तुमच्या परीक्षा योद्धाला उत्तेजित करतील.
- तेजसचे उड्डाण: आकाशात जेव्हा आपण आपल्या देशात बनवलेल्या लढाऊ विमान तेजसच्या कसरती बघतो, जेव्हा भारतात बनवलेले रणगाडे, भारतात बनवलेली क्षेपणास्त्रे आपला गौरव वाढवितात तेव्हा आपले शीर आणखीनच उंचावते.
- जल संधारण: माघ महिना विशेषतः नद्या व सरोवरांशी निगडित मानला जातो, यावर्षी हरिद्वारमध्ये कुंभ साजरा केला जात आहे. जलसंधारणाबद्दल विचार करण्याची ही सर्वात चांगली वेळ आहे.
- संत रविदास यांना अभिवादन: संत रविदास जी यांच्या जयंतीनिमित्त आम्ही त्यांना अभिवादन करतो. ते निर्भय होते आणि त्यांचे विचार आपल्याला प्रेरणा देतात. जुन्या चालीरीतींमध्ये स्वतः ला अडकवू नये, हे त्यांनी आपल्याला शिकवले आहे.
- विज्ञानाचा इतिहास: आज (28 फेब्रुवारी) राष्ट्रीय विज्ञान दिन देखील आहे, डॉ सी.व्ही. रामन यांनी केलेल्या रामन प्रभाव शोधासाठी आजचा दिवस समर्पित आहे. आपल्या तरुणांनी भारताचा वैज्ञानिक इतिहास, आपले शास्त्रज्ञ यांच्याविषयी जाणून घ्यावे, समजून घ्यावे आणि अधिकाधिक वाचन करावे.

'मन की बात' संपूर्ण ऐकण्यासाठी क्यू आर कोड स्कॅन करा.

न्यू इंडिया समाचार

वर्ष 01, अंक 18 | 16 ते 31 मार्च, 2021,

संपादक

जयदीप भटनागर

प्रधान महासंचालक,

पत्र सूचना कार्यालय, नवी दिल्ली

सल्लागार संपादक

संतोष कुमार

विनोद कुमार

सहाय्यक सल्लागार संपादक

विभोर शर्मा

प्रकाशक आणि मुद्रक

सत्येंद्र प्रकाश

प्रधान महासंचालक, बीओसी

(ब्युरो ऑफ आउटरिच अँड

कम्युनिकेशन)

मुद्रण : विबा प्रेस प्रायव्हेट लिमिटेड,

सी-66/3,

ओखला औद्योगिक क्षेत्र, फेज-2,

नवी दिल्ली- 110020

प्रकाशन स्थळ : ब्युरो ऑफ

आउटरिच अँड कम्युनिकेशन,

सूचना भवन, दुसरा मजला,

नवी दिल्ली -110003

ईमेल - response-nis@pib.gov.in

व्यावसायिक डिझायनर

श्याम शंकर तिवारी

आर एन आय क्रमांक
DELMAR/2020/78830

आतील पानांवर

खेळणी उद्योगात आता आत्मनिर्भरतेची तयारी

मुख्यपृष्ठ कथा

पहिल्यांदाच एखाद्या केंद्र सरकारच्या कार्यसूचित खेळणी उद्योगाचा समावेश झाला आहे. जागतिक बाजारात नवीन यशोगाथा लिहिण्याची तयारी | पान 10-25

महत्वाकांक्षी योजना...

प्रधानमंत्री गरीब कल्याण

अभियानाचे एक वर्ष

| पान 28-29

समाज माध्यम, ओटीटी मंचावर

आता नियमनाची लक्ष्मणरेषा

दीर्घकालीन तक्रारीनंतर केंद्र

सरकारने तयार केल्या

मार्गदर्शक सूचना | पान 8-9

सर्वसाधारण अर्थसंकल्प बनत आहे

आता राष्ट्र विकासाचा मार्ग

सर्वसाधारण अर्थसंकल्प प्रत्यक्षात साकारण्यासाठी

पंतप्रधानांचा थेट उपक्रम | पान 30-31

बातम्यांचा गोषवारा देशातील ठळक घडामोडी | पान 4-5

संगीतातील बिस्मिल्ला

भारतरत्न उस्ताद बिस्मिल्ला खान यांची कहाणी | पान 6

कोट्यवधी चेहऱ्यांवर आले हसू आनंद दिनी जाणून घ्या

केंद्राच्या योजनांच्या यशस्वितेची आकडेवारी | पान 7

संघवाद रचना मजबूत करणे, भारताच्या विकासासाठी संधी

नीती आयोगाच्या प्रशासकीय परिषदेची बैठक | पान 26

भारताला उत्पादन केंद्र बनवण्याच्या दिशेने वाटचाल

केंद्रीय मंत्रिमंडळाचे निर्णय | पान 27

पर्यावरण संरक्षणाबाबत कटिबद्ध भारत

आंतरराष्ट्रीय वन आणि जल दिवसानिमित्त खास | पान 32-33

शाळा सुरु झाल्या, मुलांचे चेहरे फुलले

कोरोनानंतर सामान्य होत आहे जनजीवन | पान 34-35

लसीकरण मोहीम : आता चहू लागले इंद्रधनुचे रंग विषम

परिस्थितीत लक्ष्य साध्य करणारे मिशन इंद्र धनुष | पान 36-37

एक लस विश्वासाची कोरोनाविरुद्धच्या लढ्यात लसीकरणाचा

दुसरा टप्पा सुरु | पान 38

पंतप्रधानांचा विद्यार्थ्यांना 'सेल्फ थ्री' चा मंत्र

आयआयटी खरगपूर आणि विश्वभारती मध्ये पंतप्रधानांचा

संवाद | पान 39

खेळातून ज्ञान आणि संदेश

कहाणी बदलत्या भारताची | पान 40

संपादकांच्या लेखणीतून..

सप्रेम नमस्कार ।

एक खेळणे मुलांना आनंदाच्या अथांग जगात नेते. ते त्याच्या बालमनावर एक अमिट छाप सोडते, ज्याची आठवण आयुष्यभर ऊर्जा संक्रमित करते. भारतामध्ये स्थानिक खेळण्यांची समृद्ध परंपरा आहे, परंतु या खेळण्यांवर परदेशी उत्पादनांनी कब्जा केला होता. सर्वात मोठा ग्राहक असूनही, खेळण्यांच्या उत्पादनात भारताचा वाटा फक्त 0.5 टक्के आहे. अशा परिस्थितीत आता ही परंपरा आणि खेळण्यांच्या उद्योगाला सहकार्य करून तो पुनरुज्जीवित करण्यासाठी सरकार मोठी मोहीम राबवित आहे.

भारतीय संस्कृती आणि सभ्यतेची ओळख असलेल्या खेळणी उद्योगाला आत्मविश्वास देऊन मुलांना रसायन विरहित खेळणी देणे हे सरकारचे उद्दीष्ट आहे जेणेकरून मुलांबरोबरच देशाचे आर्थिक आरोग्यही बळकट होईल. 'न्यू इंडिया समाचार'च्या या अंकात मुलांच्या चेहऱ्यावर आनंद पसरवणाऱ्या गोष्टी आणि खेळणी उद्योगामध्ये भारताला आत्मनिर्भर करण्यासाठी केंद्र सरकारची विशेष कृती योजना ही मुखपृष्ठ कथा म्हणून तयार केली गेली आहे.

एवढेच नाही तर शाळा-महाविद्यालये सुरू झाल्यावर विद्यार्थ्यांचे चेहरे आणि विकासाच्या भेटीमुळे कोट्यवधी चेहऱ्यांवरील हास्याने सजलेला हा अंक मनाला समाधान देईल. मात्र इथेच थांबायचे नाही, राष्ट्रभावना बनलेल्या आत्मनिर्भर भारत अभियानाची ही सुरुवात आहे.

नेहमीप्रमाणेच आपण आपली मते आणि सूचना आम्हाला कळवत रहा.

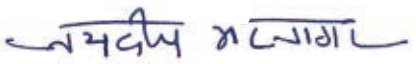
आमचा पत्ता आहे:-

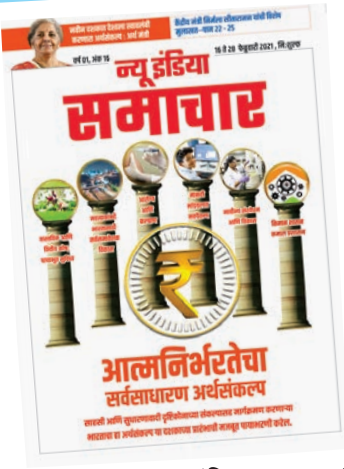
ब्युरो ऑफ आऊटरिच अँड कम्युनिकेशन,

सूचना भवन, दुसरा मजला,

नवी दिल्ली - 110003

इमेल- response.nis@pib.gov.in

(जयदीप भटनागर)

आपले मनोगत

न्यू इंडिया समाचारच्या नवीन अंकात एक भारत श्रेष्ठ भारतची झलक दिसते. या अंकाद्वारे एक पाहिलेले स्वप्न सत्यात उतरल्याचा प्रत्यय येतो. या अंकात सर्व योजना आणि भविष्यातील रूपरेषा प्रकाशित केली गेली आहे जी अनन्यसाधारण आहे.

अनिल धनगर
aashudhangar421@gmail.com

न्यू इंडिया समाचार मासिकाचा अंक विकासकामांची आणि कामगिरीची वास्तव माहिती देणारा आहे. 1 ते 15 फेब्रुवारी 2021 च्या अंकात आशेची लस, लसीशी संबंधित प्रश्नोत्तरे, एक देश एक योजना, प्रधानमंत्री जन आरोग्य योजना आणि नाविन्यपूर्ण - भारत, तसेच सेकंदाच्या अब्जावधी हिस्सा मोजण्यासाठी सक्षम, माहितीपूर्ण, रंजक आणि संपूर्ण माहिती युवापिढीसाठी खूप उपयुक्त ठरेल.

यज्ञदत्त सारस्वत नागौर
yagyasar1958@gmail.com

न्यू इंडिया समाचारच्या माध्यमातून आम्हाला प्रेरणादायक, नवीन आणि इतर बरीच माहिती मिळाली. मी तुमच्या प्रयत्नांचे कौतुक करतो. आशा आहे, आपण भविष्यातही अशाच प्रकारे प्रयत्न करत रहाल. न्यू इंडिया समाचार साठी खूप खूप हार्दिक अभिनंदन.

आकाश गोल संभल
akashgumsani@gmail.com

आता डिजिटल दिनदर्शिका

भारत सरकारने प्रथमच डिजिटल दिनदर्शिका आणि डायरी ऑप सुरु केले आहे. भारत सरकारच्या या ऑपवर शासकीय सर्व योजना, कार्यक्रम, प्रकाशने व अधिकृत सुट्टी व तारखा यांची माहिती मिळेल.

आपण ते गूगल प्ले स्टोअर आणि आयओएस वर डाउनलोड करू शकता.

गूगल प्ले स्टोअरची लिंक
<https://play.google.com/store/apps/details?id=in.gov.calendar>

आयओएस लिंक
<https://apps.apple.com/in/app/gol-calendar/id1546365594>

<https://goicalendar.gov.in/>

केंद्रीय अर्थसंकल्प 2021 वर आधारित न्यू इंडिया समाचारचा ताजा अंक वाचून खूप आनंद झाला. या अंकात, 'सबका साथ सबका विकास' हा मंत्र असलेल्या केंद्रीय अर्थसंकल्पासमवेत लस मैत्री, केवडियापर्यंत रेल्वे जोडणीचा विस्तार तसेच प्रधानमंत्री कौशल विकास योजना 3.0 सारखे सरकारचे अनोखे उपक्रम आणि पद्म पुरस्काराने सन्मानित सामान्य भारतीयांच्या असामान्य कर्तृत्वाची या अंकात घेतलेली दखल यामुळे या अंकाच्या सौंदर्यात आणखीन भर पडली आहे.

चौधरी शक्ती सिंह shaktisinghadv@gmail.com

न्यू इंडिया समाचारच्या माध्यमातून आम्हाला अर्थसंकल्पाविषयी अचूक माहिती मिळाली. त्याचबरोबरीने सर्वसन्तुनिरामया: या भावनेतून प्रेरणा घेऊन कोविड लस शेजारील राष्ट्रांना उपलब्ध करून देणे, अज्ञात नायकांची माहिती, सन्मान निधीबद्दल माहिती मिळाली जी ज्ञानवर्धक आहे. तुम्हाला विनंती आहे कि हा अंक आम्हाला नियमितपणे उपलब्ध करून द्यावा.

umtiwari86@gmail.com

न्यू इंडियाचा ज्ञानवर्धक अंक प्राप्त झाल्याचा खूप आनंद झाला. आत्मनिर्भर भारताच्या उज्ज्वल भविष्यासाठी सरकारने उचललेली पावले कौतुकास्पद आहेत.

हरिलाल दलवानी
hari@aryaindia.com

आपल्या मासिकाचा अंक मिळाला. वाचून खूप आनंद झाला. नरेंद्र मोदी जी यांच्या नेतृत्वात सुरु असलेल्या कामांची माहिती मिळाली. पद्मभूषण आणि पद्मश्री प्राप्त महान व्यक्तिमत्त्वांची माहिती अतिशय सुंदर पद्धतीने सादर केली गेली. भविष्यात प्रकाशित होणाऱ्या अंकात अधिक माहिती उपलब्ध होईल अशी आशा आहे.

ओमप्रकाश दवे
omdave58@gmail.com

न्यू इंडिया समाचारच्या या अंकात प्रसिद्ध झालेली केंद्रीय अर्थसंकल्पविषयक आणि इतर माहिती खूप उपयुक्त आहे. आशा आहे, भविष्यातही अशी माहिती प्राप्त होत राहील.

राम शंकर पांडे
dr.ramshankarpandey@gmail.com

या अंकात दिलेली माहिती अतिशय चांगली आहे, जी स्पर्धा परीक्षांना बसणाऱ्या विद्यार्थ्यांसाठी उपयुक्त ठरेल.

mamtamadheshiya85@gmail.com

जगातील सर्वात मोठे क्रिकेट स्टेडियम आता भारतात

जगातील सर्वात मोठे क्रिकेट स्टेडियम आता अहमदाबाद मधील मोटेरा येथे आहे. राष्ट्रपती रामनाथ कोविंद आणि गृहमंत्री अमित शहा यांच्या हस्ते 24 फेब्रुवारी रोजी त्याचे उद्घाटन झाले. 1,32,000 प्रेक्षकांची क्षमता असलेले हे स्टेडियम नरेंद्र मोदी स्टेडियम म्हणून ओळखले जाईल.

63 एकरावर बांधलेल्या या स्टेडियमसाठी एकूण 800 कोटी रुपये खर्च झाला आहे. याची रचना स्तंभहीन आहे, म्हणजे याच्या बांधकामात खांब वापरलेले नाहीत. या कारणास्तव, प्रेक्षक स्टेडियमच्या कोणत्याही भागात बसून सामन्याचा आनंद घेऊ शकतात. जुन्या स्टेडियमच्या फ्लड लाइट टॉवरऐवजी नव्याने तयार केलेल्या स्टेडियममध्ये एलईडी दिवे बसविण्यात आले आहेत, ज्याची सावली पडत नाही. याआधी ऑस्ट्रेलियातील मेलबर्नमध्ये सर्वात मोठे स्टेडियम आहे. हे स्टेडियम 233 एकरांवर बांधल्या जाणाऱ्या सरदार वल्लभभाई पटेल क्रीडा संकुलाचा एक भाग आहे. या क्रीडा संकुलात 20 वेगवेगळ्या प्रकारचे स्टेडियम असतील, त्यातील एक मेजर ध्यानचंद यांच्या नावाने हॉकी स्टेडियम असेल. संकुलात सुमारे 3,000 अपार्टमेंटस् असतील, ज्यामध्ये 12,500 खेळाडू राहू शकतील.

योग दिवसाची तयारी सुरु, दर महिन्याच्या पहिल्या तारखेला शिका योग

सन 2015 पासून दर वर्षी 21 जून हा जगभरात आंतरराष्ट्रीय योग दिन म्हणून साजरा केला जातो. जगभरातील लोकांनी हा कार्यक्रम भारताच्या संस्कृती आणि परंपरेचा उत्सव म्हणून स्वीकारला आहे.

आयुष मंत्रालयाने योगाच्या अभ्यासाला चालना देण्यासाठी आणि जीवनशैलीत योग अवलंबण्यास मदत करण्यासाठी अनेक पावले उचलली आहेत. 45-मिनिटांचा सामान्य योग सराव (Common Yoga

Protocol) हा या दिशेने सर्वात लोकप्रिय योग कार्यक्रमांपैकी एक आहे. सुलभ प्रशिक्षण सत्र आणि ऑनलाईन वर्गातून हे शिकविण्यासाठी आयुष मंत्रालयाने सुरुवात केली आहे. यासाठी दर महिन्याच्या पहिल्या तारखेला सकाळी सात वाजल्यापासून सुरु होणारा प्रशिक्षण कार्यक्रम विविध माध्यम मंचावर प्रसारित केला जात आहे. तो 21 जूनपर्यंत चालू राहील.

आता भारतीय कंपन्या देखील भौगोलिक डेटाचे सर्वेक्षण आणि मॅपिंग करण्यास सक्षम असतील

केंद्र सरकारने देशातील मॅपिंग आणि भौगोलिक धोरणांमध्ये बदल करून हे सुलभ करण्याची घोषणा केली आहे. वास्तविक, एखाद्या विशिष्ट क्षेत्रात पृथ्वीच्या पृष्ठभागावरील भौगोलिक स्थान आणि संरचनांबद्दलच्या माहितीला भौगोलिक (जियो स्पेशियल) डेटा म्हणतात. एक वेळ अशी परिस्थिती होती जेव्हा या डेटासाठी भारताला परदेशी संस्थांवर अवलंबून रहावे लागले. पण आता परिस्थिती बदलली आहे. आता भारतीय कंपन्या कोणत्याही परवानगीशिवाय सर्वेक्षण व मॅपिंग करू शकतात. नवीन धोरणांतर्गत, भारतीय सर्वेक्षण आणि भारतीय अवकाश संशोधन संस्था (इस्रो) सारख्या सरकारी संस्थांचा भौगोलिक डेटा सार्वजनिक आणि खासगी कंपन्यांना उपलब्ध करून देण्यात येईल. याद्वारे आता भारतीय कंपन्या या क्षेत्रातील परदेशी कंपन्यांच्या विरोधात उभ्या राहू शकतील. तज्ञांच्या मते, भौगोलिक डेटाचे क्षेत्र सन 2030 पर्यंत अंदाजे 1 लाख कोटी रुपयांपर्यंत पोहोचण्याचा अंदाज आहे. अशा परिस्थितीत अर्थव्यवस्थेच्या बऱ्याच क्षेत्रांनाही फायदा होईल.

मंदीतून सावरली अर्थव्यवस्था, जीडीपीत आता विकास दर सकारात्मक

भारतीय अर्थव्यवस्था आर्थिक वर्ष 2020-21 च्या तिसऱ्या तिमाहीत तांत्रिक मंदीमधून बाहेर आली आहे. या कालावधीत जीडीपी (सकल देशांतर्गत उत्पादन) मध्ये 0.4 टक्क्यांनी वाढ झाली आहे. जेव्हा अर्थव्यवस्थेमध्ये सलग दोन तिमाहीत घट होते तेव्हा तांत्रिकदृष्ट्या त्याला मंदी म्हणतात. आर्थिक वर्ष 2020-21 च्या पहिल्या तिमाहीत जीडीपीत -23.9% आणि दुसऱ्या तिमाहीत -7.5% घट झाली. न्यू इंडिया समाचारच्या 16 ते 31 डिसेंबरच्या अंकात दिलेल्या मुलाखतीत मुख्य आर्थिक सल्लागार के.वी. सुब्रमणियन म्हणाले होते की अर्थव्यवस्थेचा विकास दर तिसऱ्या व चौथ्या तिमाहीत सकारात्मक आकडेवारीवर येईल. जाहीर केलेल्या तिसऱ्या तिमाहीच्या आकडेवारीनुसार, कृषी क्षेत्रात 3.9 टक्के वाढ, उत्पादन क्षेत्रात 1.6 टक्के आणि बांधकाम क्षेत्रात 6.2 टक्के वाढीमुळे जीडीपीत चांगली वाढ होऊ शकली. तसेच, वीज, गॅस, पाणीपुरवठा व अन्य उपयोगिता सेवांमध्ये 7.3 टक्क्यांची वाढ झाली आहे. वास्तविक, जीडीपी हा आर्थिक उपक्रमांची पातळी दर्शवितो आणि यामुळे देशाचा आर्थिक विकास समजू शकतो.

“तिमाही ते तिमाही नाही तर आम्ही दीर्घकालाचा विचार करून वाटचाल करीत आहोत, अंतिम तिमाही पर्यंत विकास दर पुन्हा सकारात्मक असेल.”

[illegible]

आता ईएसआयसी पॅनेलमध्ये समाविष्ट रुग्णालयात सुद्धा उपचार करू शकता

पीएमजे-आयुष्मान भारताच्या रूपाने जगातील सर्वात मोठी आरोग्य विमा योजना राबविणाऱ्या केंद्र सरकारने आता कर्मचारी राज्य विमा महामंडळाच्या (ईएसआयसी) कार्यक्षेत्रात येणाऱ्या कर्मचाऱ्यांसाठी भव्य पुढाकार घेतला आहे. याअंतर्गत, ईएसआयसीचे असे लाभार्थी, ज्यांच्या घराच्या दहा किमीच्या परिघात ईएसआयसी रुग्णालय किंवा दवाखाना नाही, त्यांचे उपचार ईएसआयसीच्या पॅनेलमध्ये समाविष्ट रुग्णालयात करता येतील. त्यांना ओपीडीमध्ये केवळ ईएसआयसीचे ई-ओळखपत्र आणि आधार कार्डद्वारे विनामूल्य उपचार दिले जातील. यावेळी, डॉक्टरांनी लिहिलेली अशी औषधे, जी लाभार्थ्यांना बाहेरून खरेदी करावी लागतील, त्यांचे रोख पैसे ईएसआयसी दवाखान्यातून त्यांना परत मिळतील. यासह, लाभार्थ्यांस रुग्णालयात दाखल करण्याची आवश्यकता असल्यास, संपूर्ण उपचार कॅशलेस होईल.

**ग्रीन एक्सप्रेस वे (हरित द्रुतगती मार्ग) अडीच तासात
देहरादूनहून दिल्लीला पोहोचवेल**

सुरक्षिततेसह रस्त्यावर उत्तम प्रवास सुलभ करण्यात केंद्र सरकार व्यस्त आहे. या शृंखलेत आता दिल्ली ते देहरादून दरम्यान 13 हजार कोटी रुपये खर्चून हा एक्सप्रेस वे तयार करण्यात येत आहे. त्याद्वारे दिल्ली ते देहरादून हा रस्ते मार्गाचा प्रवास 6.5 तासांपेवजी 2.5 तासात पूर्ण होऊ शकेल. दिल्ली-सहारनपर-देहरादून या आर्थिक कॉरिडॉरसह दोन्ही शहरांदरम्यान तयार होणारा हा ग्रीन एक्सप्रेस वे 210 किमी लांबीचा असेल. आत्ता दोन शहरांमधील अंतर 235 किमी आहे. या द्रुतगती मार्गावरील वाहनांचा किमान वेग 100 किमी प्रति तास असेल. दर 25-30 किमी अंतरावर सार्वजनिक सुविधा देखील पुरविल्या जातील. या एक्सप्रेस वे चा रस्ता वन्यजीवनातून जातो, म्हणून वन्यजीव संरक्षणासाठी 12 किमी लांबीचा एलिव्हेटेड कॉरिडॉर बनविला जाईल. दिल्ली ते देहरादूनपर्यंत 4 विभागांमध्ये तयार होणारा एक्सप्रेस वे बागपत, शामली, मजफू नगर आणि सहारनपूरमार्गे जाईल. त्याच्या बांधकामासाठी सुमारे 2 वर्षांचा अवधी लागेल.

संगीतातील

बिस्मिल्ला

असे म्हटले जाते की सनईला आपली बेगम आणि गंगेला आई म्हणून संबोधणारे बिस्मिल्ला खान जेव्हा सुरावटी छेडायचे तेव्हा काळही पळभर थांबत असे. त्यांच्या जाण्यानंतर बनारसचे रस्ते जणूकाही संगीतापासून कायमचे तुटले ज्यांना कधीकाळी त्यांच्या सनईच्या आवाजाने सकाळ आणि संध्याकाळची अनुभूती व्हायची.

हिंदुस्थानी म्हणून इतके प्रेम की देश सोडण्यासाठी जगातील विविध ठिकाणाहून मिळणारी लालसा झुगारली. प्रशिक्षण असे आहे की आजही भारताच्या गंगा-जमुना संस्कृतीत त्यांचा उल्लेख अवश्य असतो. इतका आदर की लाल किल्ल्यावर स्वतंत्र भारताच्या पहिल्या तिरंग्याबरोबर त्यांच्या स्वरलहरीही गुंजल्या ---उस्ताद बिस्मिल्ला खान !

21 मार्च 1916 रोजी बिहारच्या डुमरांव येथे जन्मलेल्या बिस्मिल्ला म्हणजेच अमीरुद्दीन खान (काही लोक त्यांचे नाव कमरुद्दीन खान असेही सांगतात, परंतु एका दूरचित्रवाणी वाहिनीला दिलेल्या मुलाखतीत त्यांनी त्यांचे नाव अमीरुद्दीन खान सांगितले होते) यांना वडिलांकडून संगीताचा वारसा मिळाला होता. वडील हे राजा साहेबांच्या दरबारात संगीतकार होते. वयाच्या 6 व्या वर्षी जेव्हा बनारसला त्यांचे मामा अली बख्श 'विलायती' यांच्याकडे आले तेव्हा आयुष्यभरासाठी बनारसी झाले. त्यांचे काका मंदिरात सनई वाजवत असत, त्यांच्याकडूनच बिस्मिल्ला खान सनई वादन शिकले. बिस्मिल्ला खान म्हणायचे, "आपण संपूर्ण जगात कुठेही गेलो तरी आपल्याला फक्त हिंदुस्थान दिसतो आणि इथे ज्या शहरात असू तिथे फक्त बनारसच दिसते." असे म्हणतात कि उस्ताद फक्त गंगेच्या पाण्याने स्नान (वजू) करत. पाच वेळा नमाज पडत आणि सनई वाजवण्यापूर्वी सरस्वतीची उपासना करत. गंगेविषयीचे त्यांचे हे प्रेम इतके होते कि शिकागो विद्यापीठाने जेव्हा त्यांना सनई शिकवण्यासाठी आमंत्रित केले होते तेव्हा ते जिथे जिथे राहतील तिथे त्यांना बनारस सारखे पूर्ण वातावरण तयार करून दिले जाईल असे त्यांना सांगितले; त्याक्षणी बिस्मिल्ला खान म्हणाले होते कि "हे सर्व कराल, ठीक आहे मियां !" पण माझी गंगा कोठून मिळणार ?" बाबा विश्वनाथ आणि त्यांच्या सर्वव्यापी गोष्टींवर खान साहेबांचा अतूट विश्वास होता. ते म्हणायचे, 'आमच्या सनईचा आवाज ऐकून दररोज बाबांच्या मंदिराची द्वारे

जन्म : 21 मार्च, 1916 | निधन : 21 ऑगस्ट, 2006

उघडतात, आयुष्यात आणखी काय पाहिजे ?' उस्ताद जन्मभर भारताच्या गंगा-जमुना संस्कृतीचे वाहक बनले. स्वतंत्र भारताच्या पहिल्या संध्याकाळी लाल किल्ल्यावरून सादरीकरण करणारे त्या काळातील ते एकमेव संगीतकार होते. त्यानंतर जवळपास दरवर्षी, लाल किल्ल्यावरून त्यांच्या सनईच्या सुरावटीसह स्वातंत्र्यदिन साजरा करण्याची परंपरा सुरू झाली. आकाशवाणी आणि दूरदर्शनचा मंगल ध्वनी उस्ताद बिस्मिल्ला खान यांनी केला आहे. बॉलिवूड मधूनही बोलावणे आले तर 'गूँज उठी शहनाई' पासून 'स्वदेश', पर्यंत अनेक चित्रपटात त्यांच्या सनईचे सूर ऐकू येतात.

1956 मध्ये त्यांना संगीत नाटक अकादमी पुरस्कार, 1961 मध्ये पद्मश्री, 1968 मध्ये पद्मभूषण, 1980 मध्ये पद्मविभूषण पुरस्काराने सन्मानित करण्यात आले. 1992 मध्ये, इराणने त्यांना तालार मौसिकुई पुरस्कार प्रदान केला. भारत सरकारने 2001 मध्ये त्यांना भारतरत्न पुरस्काराने सन्मानित केले.

कोट्यवधी चेहऱ्यांवर पसरले हसू

आनंदी राहून आपण जीवनाच्या कठीण टप्प्यावर सहज मात करू शकता. आंतरराष्ट्रीय हॅपीनेस डे अर्थात आंतरराष्ट्रीय आनंद दिन हा या दिवसाचे महत्त्व दर्शविणारा आहे. तसे, आनंद सामायिक करण्यासाठी आणि साजरा करण्यासाठी एक दिवस पुरेसा नाही, प्रत्येक क्षणी आपण आपला आनंद साजरा करू शकता. हा दिवस सर्वसमावेशक, न्याय्य आणि संतुलित आर्थिक विकासाच्या महत्वावर जोर देतो जेणेकरून शाश्वत विकास, दारिद्र्य निर्मूलन आणि सर्वांचे कल्याण आणि सूरव सुनिश्चित करू शकेल.

जल जीवन अभियान

3.53

कोटी ग्रामीण घरांमध्ये केवळ 17 महिन्यात दिली नळजोडणी

पीएम-उज्ज्वला

8.3 कोटी महिला म्हणजेच

कुटुंबांना धूम्रमुक्त स्वयंपाकघरांची भेट.

जीवन ज्योती विमा

जीवनाची सुरक्षितता, कुटुंबास आधार, वर्षाला केवळ 330 रुपये दराने 2 लाख रुपयांच्या मुदत विम्यात 9 कोटी 88 लाख लोकांनी नोंदणी केली आहे.

जन औषधि

700 जिल्ह्यात 6600 पीएम

जन औषधि केंद्रांवर 1400 प्रकारची औषधे व 204 शस्त्रक्रिया उपकरणे 90% पर्यंत स्वस्त दरात उपलब्ध.

आयुष्मान भारत

50

कोटीहून जास्त लोकांना मोफत उपचारांमुळे निरोगी आयुष्याचे वरदान

पीएम-स्वनिधि

2.071

कोटी रुपयांचे कर्ज आत्तापर्यंत 2 कोटी 76 लाखाहून अधिक लोकांना दिले गेले.

शेतकऱ्याचा सन्मान -पीएम किसान

प्रधानमंत्री किसान सन्मान

निधीतून 11.64 कोटी कुटुंबांच्या चेहऱ्यावर शांततापूर्ण स्मितहास्य.

आत्तापर्यंत 1 लाख 13 हजार कोटी रुपये

थेट शेतकऱ्यांच्या खात्यात वर्ग करण्यात आले.

36.71

उजाला योजना

36.71 कोटी एलईडी दिवे वितरित करण्यात आले आहेत. दरवर्षी 18 हजार कोटी रुपयांपेक्षा जास्त रुपयांची बचत

पीएम आवास योजना

1,68,95,099

लोकांना प्रधानमंत्री आवास योजनेतर्गत आता मिळाले स्वतःचे घर

उडान

1000 नवीन हवाई मार्ग जोडण्यास प्रारंभ. 3 वर्षात 53 लाख लोकांनी 2500 रुपयात केला विमान प्रवास

समाज माध्यम, ओटीटी मंचासाठी आता नियमनाची लक्ष्मणरेषा

समाज माध्यम मंचावरही सामान्य भारतीयांना आपली सर्जनशीलता दर्शविण्याची संधी दिली गेली आहे. ते प्रश्न विचारत आहेत. ते माहिती घेत आहेत आणि त्यांचा मुद्दा देखील सांगत आहेत. परंतु, एकीकडे वापरकर्त्यास सामर्थ्य मिळाल्यामुळे गंभीर समस्या देखील उद्भवत आहेत. म्हणूनच समाज माध्यम, बातम्यांचे पोर्टल आणि ओटीटी (सर्वाधिक) मंचावर नियमन करण्याची दीर्घ काळापासूनची मागणी आता केंद्र सरकारने पूर्ण केली आहे...

समाज माध्यमांवर अश्लील फोटो शेअर केले जात असल्याच्या अनेक तक्रारी सरकारला मिळाल्या आहेत. हेच कारण आहे की समाज माध्यम मंचाच्या दुरुपयोगाचा मुद्दा नागरी समाज ते संसद आणि सर्वोच्च न्यायालयापर्यंत पोहोचला. संसदेच्या दोन्ही सभागृहातही ओटीटीबाबत सुमारे 50 प्रश्न विचारले गेले. भारतातील समाज माध्यम मंचावर व्यवसाय करण्यासाठी स्वागत आहे. ते चांगले काम करत आहेत. सरकार टीका आणि मतभेदांचे स्वागत करते. परंतु समाज माध्यमाच्या गैरवापराबद्दल प्रश्न उपस्थित करण्यासाठी वापरकर्त्यांना एक मंच दिला जाणे फार महत्वाचे आहे. अशा परिस्थितीत केंद्रीय मंत्री प्रकाश जावडेकर आणि रविशंकर प्रसाद यांना नियमनाची घोषणा करावी लागली. नवीन मार्गदर्शक तत्त्वे फेसबुक, ट्विटर सारखे समाज माध्यम मंच आणि नेटफ्लिक्स, ऍमेझॉन प्राइम, हॉटस्टार सारख्या ओटीटी मंचांना लागू असतील.

भारतातील समाज माध्यम वापरकर्ते

53 कोटी लोक
व्हॉट्सअप

1.75 कोटी ट्विटर

44.8 कोटी
यूट्यूब

41 कोटी फेसबुक

21 कोटी इंस्टाग्राम

काय आहेत नवे नियम

- शासनाने माहिती तंत्रज्ञान (मध्यवर्ती संस्थांसाठी मार्गदर्शक तत्त्वे आणि डिजिटल माध्यम आचारसंहिता) नियम 2021 अधिसूचित केले.
- हे नियम सामान्य वापरकर्त्यांना त्यांच्या अधिकारांच्या उल्लंघनाबद्दल तक्रारींचे निराकरण करण्यास आणि त्यांची जबाबदारी निश्चित करण्यासाठी सामर्थ्य देतात.
- यात सर्जनशीलता तसेच आपले मत व्यक्त करणे आणि अभिव्यक्ती स्वातंत्र्यावर अंकुश ठेवण्यासारखे कोणतेही गैरसमज दूर करत लोकांच्या विविध समस्यांचा निपटारा करण्याचा प्रयत्न केला गेला आहे. डिजिटल माध्यम आणि ओटीटीशी संबंधित नियमांमध्ये अंतर्गत आणि स्वयं-नियमन प्रणालीवर अधिक लक्ष केंद्रित केले आहे.

मे पर्यंत लागू होतील नव्या मार्गदर्शक सूचना

- समाज माध्यम मंचावर तक्रार निवारण यंत्रणा तयार करावी लागेल आणि यासाठी अधिकाऱ्यांना कित्येक स्तरावर नियुक्त करावे लागेल.
- नियमांचे किती पालन झाले याबाबत मासिक अहवाल प्रकाशित करावा लागेल. अहवालात सांगावे लागेल कि किती तक्रारी आल्या आणि त्यातील कितींचा निपटारा झाला.
- माहितीचा पहिला स्रोत सांगावा लागेल. खोडसाळपणाच्या घटनेनंतर आपल्याला हे सांगायला हवे की याची सुरुवात कोणी केली. जर त्याची सुरुवात देशाबाहेरून झाली असेल तर ती भारतातून कोणी सुरु केली हे सांगावे लागेल.
- महिलांशी संबंधित आक्षेपार्ह सामग्रीची तक्रार मिळाल्यानंतर 24 तासांच्या आत सामग्री हटवावी लागेल.

डिजिटल मंचासाठी नियम

- ओटीटी मंचावर नियमन करण्यासाठी देखील सरकार कायदा आणेल. यापूर्वी ओटीटी मंचावर कोणतेही बंधन नव्हते. प्रेस कौन्सिल ऑफ इंडियाचा वर्तमानपत्रांसाठी नियम आहे आणि त्यांच्यासाठी आचारसंहिता आहे. चित्रपटासाठी सेन्सॉर बोर्ड आहे.
- ज्या दूरचित्रवाणी वाहिन्या आहेत त्यांच्यासाठी एक कार्यक्रम संहिता आहे आणि त्यांच्याकडे स्वयं-नियमन यंत्रणा आहे. ओटीटी मंचासाठी काहीही नव्हते. अशा परिस्थितीत ओटीटीसाठी सुरळीत व्यवस्था केली गेली आहे. त्यातील सामग्रीचे वयोमानानुसार वर्गीकरण करावे लागेल आणि पालकांकरवी नियंत्रण सुविधा द्यावी लागेल.
- ओटीटी मंचासाठी त्रिस्तरीय प्रणाली असेल. ओटीटी मंच आणि डिजिटल माध्यमांना स्वतःबद्दल माहिती द्यावी लागेल आणि त्यांना तक्रार निवारण यंत्रणा तयार करावी लागेल. नवीन नियम आल्यावर ओटीटी आणि डिजिटल बातम्यांच्या मंचावर ते कुठून काम करतात यासारखी स्वतःची माहिती प्रदान करावी लागेल. याशिवाय तक्रारींच्या निवारणासाठी पोर्टल बनवावे लागेल.

यासाठी होती नव्या मार्गदर्शक तत्वांची गरज

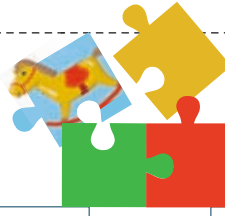
- सर्वोच्च न्यायालयाने जनहित याचिकेची दखल घेत 11 डिसेंबर, 2018 रोजीच्या आपल्या आदेशात म्हटले होते की सामग्री उपलब्ध करणारे मंच तसेच अन्य अनुप्रयोगात मुलांचे लैंगिक शोषण, बलात्कार आणि सामूहिक बलात्काराचे फोटो, व्हिडिओ तसेच साइट नष्ट करण्यासाठी भारत सरकार आवश्यक मार्गदर्शक तत्वे तयार करू शकते.
- सर्वोच्च न्यायालयाने 24 सप्टेंबर 2019 रोजी दिलेल्या आदेशात इलेक्ट्रॉनिक्स व माहिती तंत्रज्ञान मंत्रालयाला नवीन नियम प्रकाशित करण्याची प्रक्रिया पूर्ण करण्यासंदर्भात वेळ मर्यादेविषयी जागरूक करण्याचे निर्देश दिले होते.
- राज्यसभेच्या तदर्थ समितीने (एड-हॉक समिती) समाजमाध्यमांवरील अश्लीलतेच्या चिंताजनक मुद्यावर आणि मुलांवर व समाजावर होणाऱ्या दुष्परिणामांचा अभ्यास करून 03 फेब्रुवारी 2020 रोजी आपला अहवाल सादर केला आणि अशा सामग्रीचा पहिला स्त्रोत ओळखण्याची शिफारस केली होती.
- त्यानंतर मंत्रालयाने नियमांचा मसुदा तयार केला आणि 24 डिसेंबर 2018 रोजी जनतेकडून सूचना मागविल्या. मंत्रालयाला सर्वसाधारण लोक, नागरी संस्था, उद्योग संघटना व संघटनांकडून 171 सूचना प्राप्त झाल्या.

परदेशी बाजारपेठेत आपली छाप पाडण्यासाठी

स्वदेशी खेळणी सज्ज

मुलांच्या हातात खेळणी हे केवळ मनोरंजनाचे साधन नसते , त्याच्या शारीरिक आणि मानसिक विकासात देखील त्याचे महत्वपूर्ण योगदान असते. खेळण्यांमधूनच त्या देशाच्या परंपरा आणि संस्कृतीची झलक मिळते तर कारागीरांना यातून रोजगार देखील मिळतो. जगभरात नाविन्यपूर्ण आणि आधुनिक खेळण्यांचा वापर वेगाने वाढत आहे, मात्र 7 लाख कोटी रुपयांच्या जागतिक खेळणी बाजारपेठेत भारताचा हिस्सा केवळ 0.5 टक्के आहे. म्हणूनच आता केंद्र सरकारने भारताच्या खेळणी उद्योगाला प्रोत्साहन घायला सुरुवात केली आहे जेणेकरून वर्ष 2024 पर्यंत खेळणी निर्यात 2800 कोटी रुपयांपर्यंत वाढवून लाखो नवीन रोजगार निर्माण करता येतील.

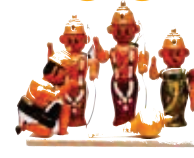

“मला खेळणी तयार करण्याचा छंद होता. मी कोलकाता-राजस्थान इथे जाऊन प्रशिक्षण घेतले, जेव्हा खेळणी बनवायला सुरुवात केली, तेव्हा लोकांना ती खूप आवडली. स्थानिक उत्पादनांना प्रोत्साहन मिळते तेव्हा त्याच्याकडे पाहण्याऱ्यांचा दृष्टिकोन बदलतो. ” असे

झारखंडमधील रांची इथे राहणाऱ्या शोभा कुमारी हिने म्हटले आहे. तिने खेळणी बनवण्याच्या आपल्या छंदाचे स्वयंरोजगारात रूपांतर केले. याचे कारण - वोकल फॉर लोकल आवाहन आणि तिची इच्छाशक्ति हे आहे.

जेव्हा या कामातून चांगले उत्पन्न मिळायला लागले तेव्हा शोभाने या कामात सलीना कच्छप, प्रतिभा टोपो सारख्या अन्य महिलांना सहभागी करून त्यांनाही प्रशिक्षण दिले. हाताना कौशल्याची जोड मिळाल्यानंतर या महिलांना देखील चांगले उत्पन्न मिळायला लागले. हातातील कलेमुळे शोभा आत्मनिर्भर बनली. देशात तसेच अमेरिका आणि नेदरलँड सारख्या देशांमध्ये तिने बनवलेल्या स्वदेशी खेळण्यांमुळे तिला आंतरराष्ट्रीय ओळख देखील मिळत आहे.

आंध्र प्रदेशमधील विशाखापट्टणम येथील सी.वी.राजू यांच्या गावची एटिकोप्पका खेळणी खूप प्रचलित होती. शंभर वर्षे जुनी परंपरा असलेली ही खेळणी लाकडापासून बनवली जात होती. विशेष बाब म्हणजे ही खेळणी पूर्णपणे गोल असायची. ज्यामुळे मुलांना इजा होण्याची अजिबात शक्यता नसायची, वरून लाखेची सजावट, ज्यात कुठल्याही हानीकारक रसायनांचा वापर देखील केलेला नसायचा. मात्र, हळूहळू या खेळण्यांची परंपरा लोप पावत गेली. पेशाने शेतकरी असलेल्या राजूने एक नवी मोहीम सुरु केली आणि स्थानिक कलाकारांच्या सहकार्याने उत्तम एटिकोप्पका खेळणी तयार करून त्यांची हरवलेली प्रतिष्ठा पुन्हा मिळवून दिली. या खेळण्यांना आता जीआय टॅग मिळाला आहे. राजूच्या प्रयत्नांमुळे केवळ स्थानिक खेळण्यांची परंपरा पुनरुज्जीवित झाली नाही तर 150 पेक्षा अधिक कुटुंबे या कामात सहभागी होऊन उपजीविका कमावत आहेत.

“आत्मनिर्भर भारत चळवळीत आम्ही निर्णय घेतला आहे की परदेशातून जी उत्पादने आयात केली जात आहेत ती राजकोट येथे कशा प्रकारे बनवता येऊ शकतील ? लॉकडाऊन काळत यावर खूप काम केले. अनेक खेळणी तयार होऊन आता बाजारात उपलब्ध करून दिली आहेत.” असे गुजरात मधील राजकोट येथील खेळणी कंपनी अदिती टॉयज प्रा. लिमिटेडचे महाव्यवस्थापक हिमांशु वोरा यांनी सांगितले. त्यांनी शंभर टक्के मेड इन इंडिया खेळणी तयार करण्याचा निर्धार केला आहे. ही कंपनी गेल्या 5 वर्षांपासून फूड

पैकेट्समधून मोफत दिल्या जाणाऱ्या प्लास्टिक पासून छोटी खेळणी बनवत होती. मात्र आता इथे तयार होत असलेली 160 प्रकारची उत्तम आणि मोठी खेळणी परदेशातील बाजारांमधील खेळण्यांना टक्कर देत आहेत. आपल्या या प्रयत्नांबद्दल अधिक माहिती देताना वोरा म्हणाले, “कोरोना संकटानंतरच्या दोन महिन्यांमध्ये आम्ही हे काम वाढवले, नवीन तंत्र आणले आणि आता परदेशी उत्पादने बंद करून पूर्णपणे

भारतीय उत्पादने बनवत आहोत. आता आम्ही मोठे खेळ आणि शैक्षणिक खेळण्यांच्या दिशेने देखील काम करत आहोत.” कंपनीने यासाठी बँकेकडून 1 कोटी 15 लाख रुपये कर्ज घेतले आणि आपत्तीला संघीत रूपांतरित केले. संशोधन करून तिसरा कारखाना उभारला आणि आता इथे रिमोट कंट्रोल कार पासून डॉक्टर सेट पर्यंत मोठी खेळणी देखील बनवली जात आहेत.

या कथांच्या विश्वासाहतेचा नमुना तेव्हा बघायला मिळाला जेव्हा काही महिन्यांपूर्वी दिल्लीत राहणारे अभिनव बॅनर्जी आपल्या नात्यातील मुलांना भेट देण्यासाठी काही खेळणी खरेदी करण्यासाठी झंडेवालान मार्केटमध्ये गेले होते. दिल्लीमधील हे मार्केट सायकल आणि खेळण्यांसाठी प्रसिद्ध आहे. मात्र बॅनर्जी सांगतात की पूर्वी तिथे महाग खेळणीचा अर्थ परदेशी खेळणी असा असायचा. मात्र आता इथले अनेक दुकानदार ग्राहकांना असे सांगून खेळणी विकतात की ही खेळणी खूप चांगली आहेत कारण ती भारतात बनलेली आहेत, मेड इन इंडिया आहेत. खेळणी उत्पादकच नव्हे तर खरेदीदार देखील भारतात बनलेल्या खेळण्यांचीच मागणी करत आहेत. हीच आहे दृष्टिकोनात बदलाची कहाणी. मात्र ही कहाणी एका वर्षात अशीच बदलली नाही. या परिवर्तनामागे खेळण्यांच्या समृद्ध भारतीय वारशाचा उल्लेख करत पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांनी केलेले आवाहन आहे, जे जून आणि ऑगस्ट 2020 मध्ये त्यांनी आपल्या 'मन की बात' कार्यक्रमात केले होते. वोकल फॉर लोकलसाठी जनमानसाला आवाहन करताना ते म्हणाले होते, “जगभरात खेळणी उद्योगाची उलाढाल अंदाजे सात लाख कोटी रुपयांहून अधिक आहे, ज्यात भारताचा वाटा खूपच कमी आहे. मात्र ज्या देशात एवढा मोठा वारसा आहे, परंपरा आहे, विविधता आहे, युवा लोकसंख्या आहे, त्या देशाचा एवढा कमी वाटा असणे ही चांगली गोष्ट आहे का? तर नाही, हे ऐकायला चांगले वाटत नाही, आपल्याला सगळ्यांनी मिळून ते वाढवावे लागेल.”

खरेतर कोरोना महामारीने जगाला संकटात टाकले तर भारताने या आपत्तीला अशा संधीत परिवर्तित केले ज्यात अनेकांच्या हातातील कौशल्य ठळकपणे समोर आले आणि खेळणी उद्योगाला प्रोत्साहन मिळाले. आणि आता त्याच कौशल्याच्या सामर्थ्याने भारत जगातील खेळणी बाजारपेठेत आपली छाप पाडण्यासाठी सज्ज आहे. याचे कारण आहे 'वोकल फॉर लोकल' चा मंत्र जे आता आंदोलन बनत आहे आणि घाऊक असो वा किरकोळ व्यापारी, स्वदेशी खेळण्यांचीच मागणी करत आहेत. भारताची समृद्ध परंपरा असलेली खेळणी - कठपुतली, कोंडापल्ली, कोप्पल, टेराकोटा, बीटल नट, कासवाच्या कवचापासून बनलेली खेळणी, लाकूड, बांबू वगैरेपासून बनलेली खेळणी, पुन्हा एकदा मेड इन इंडिया, वोकल फॉर लोकल आणि परदेशीचा स्वदेशी पर्यायाची ही कहाणी लोकांना प्रेरणा देत

आहे. कोरोना महामारी सारख्या आपत्तीने केवळ हातातील कौशल्याला नाही तर भारतात काम करत असलेल्या खेळणी उद्योगांना देखील नवसंजीवनी दिली आहे. मुलांच्या खेळण्यांच्या बाजारपेठेवर परदेशी उत्पादनांचा वरचष्मा राहिला आहे. मात्र आपत्तीने संधी दिली तेव्हा आता गुजरात मधील राजकोट पासून कर्नाटकचे चन्नापटना, कोप्पल, आंध्र प्रदेशचे कोंडापल्ली-एटिकोप्पका, तमिलनाडुचे तंजौर, असमचे धुबरी, उत्तर प्रदेशचे वाराणसी यासारख्या खेळणी समूहांनी

मेड इन इंडिया खेळणी देण्याचा निर्धार केला आहे. या इच्छाशक्तीला प्रोत्साहन देण्यासाठी केंद्र सरकार कशा प्रकारे विचार करत आहे याचा अंदाज यावरूनही बांधता येऊ शकतो की खेळणी क्षेत्राला आत्मनिर्भर बनवण्यासाठी केंद्र सरकारची अर्धा डझन मंत्रालये आणि दोन विभागांचा एक वेगळा समूह तयार करण्यात आला आहे जो धोरणात्मक पद्धतीने खेळण्यांची समृद्ध परंपरा पुनरुज्जीवित करून या उद्योगाला आत्मनिर्भरतेच्या दिशेने घेऊन जात आहे. भारतीय खेळणी उद्योगाशी निगडित आत्मनिर्भर बनण्याच्या त्या संकल्पाची ही सुरुवात होती, ज्या दिशेने आता देश पुढे जात आहे. मात्र या सुरुवातीचे कारण काय होते?

पंतप्रधान म्हणाले - आत्मनिर्भर भारत अभियानाबरोबरच आता स्थानिक खेळण्यांसाठी वोकल होण्याची वेळ आली आहे.

दिल्लीचे लखमी चंद आणि कांगड़ाचे विजय हे देखील आता आत्मनिर्भरतेकडे

माझे आई-वडील गेल्या 43 वर्षांपासून ही खेळणी बनवत आहेत. तेव्हापासून मी देखील ही खेळणी बनवत आहे. सरकारच्या वतीने या क्षेत्राकडे ज्याप्रकारे लक्ष दिले गेले आहे, ते हातांनी खेळणी बनवणाऱ्या माझ्यासारख्या लोकांसाठी वरदान बनले आहे.” असे राजधानी दिल्लीतील रघुबीर जेजे कॉलनी इथे राहणाऱ्या 55 वर्षीय लखमी चंद यांनी सांगितले. वडिलांकडून वारशाने मिळालेली ही परंपरा पुढे नेत लखमी चंद मुलांची हाताने चालणारी गाडी बनवत आहेत, ज्याला लोक टकटक असेही म्हणतात. दिसायला साधी आणि मुलांना आकर्षित करणारी टकटक गाडी बनवणे मात्र एवढे सोपे नाही. यासाठी

लागणारे सामान 40 वेळा हाताळले जाते तेव्हा कुठे ही गाडी तयार होते. कडक पेपरवर चाकांसह फिरणाऱ्या लाकडाचा आवाज सर्वांचे मन आकर्षित करते. हाताची कलाकृती आता जगासमोर आभासी स्वरूपात समोर आली

काही तरी करून दाखवण्याची इच्छा असेल तर कोणतेही काम अशक्य नाही. हिमाचल प्रदेशच्या कांगड़ा येथील शाहपुर युवकाने हे सिद्ध करून दाखवले आहे. त्यांनी 20 वर्षांपासून लोप पावणाऱ्या बांबूच्या कलेला जिवंत केले आहे. बांबूच्या कलाकृतींमुळे विजय स्वतः तर आत्मनिर्भर होत आहेतच, अन्य लोकांच्या स्वयंरोजगाराचे माध्यम देखील बनत आहेत. विजय मेहरा म्हणाले, “बांबू सहजरित्या उपलब्ध आहे आणि

कमी खर्चात चांगला नफा कमावता येऊ शकतो. आतापर्यंत 150 लोकांना प्रशिक्षण दिले आहे.”

कौशल्य आणि प्रोत्साहनाचे कारण - समृद्ध प्राचीन संस्कृती

संसाधनांची कमतरता खेळणी आणि आनंदापासून वंचित ठेऊ शकत नाही. हेच कारण आहे ज्यामुळे प्राचीन काळापासून खेळणी प्रत्येक कुटुंबाचा महत्वपूर्ण भाग बनली आहे. श्रीमंत असो वा गरीब, उपलब्ध संसाधने आणि सामर्थ्यानुसार आपल्या मुलांना खेळणी देत आली आहेत. भारतात सण असो किंवा जन्म, खेळणी प्राचीन संस्कृतीचा वारसा म्हणून दिसत आली आहेत. दक्षिणेत दसरा सणाच्या वेळी तर प्रत्येक घरात विविध संकल्पनांनुसार लोक आपली घरे खेळण्यांनी सजवतात, ज्याला 'बोम्मला कोलुवु' असे म्हटले जाते, ज्याचा अर्थ दिव्य उअस्तित्वाची जाणीव होते. एवढेच नाही, हडप्पा संस्कृतीच्या स्थळांच्या खोदकामात देखील अनेक प्रकारची अशी खेळणी सापडली आहेत, जी त्याकाळी मुलांच्या मानसिक विकासात महत्वपूर्ण योगदान देत होती. देशाच्या संस्कृतीबरोबरच जीवनातील कौशल्याची झलक त्या देशातील खेळण्यांमध्ये देखील दिसून येते. भारतीय खेळणी संघटनेच्या तांत्रिक समितीचे संयोजक मनु गुप्ता म्हणाले, “भारत जगात

5 हजार वर्ष जुना भारतीय खेळण्यांचा इतिहास, मात्र तरीही जागतिक बाजारपेठेत आपले स्थान नगण्यच आहे.

असा एकमेव देश आहे जिथे पारंपरिक खेळण्यांचे 12 क्लस्टर जीआय (GI) टॅग असलेले आहेत. याशिवाय देखील 20 पारंपरिक टॉय क्लस्टर आहेत. पाच हजार वर्षे जुनी अशी भारतीय खेळण्यांची संस्कृती आहे. आता सर्वांना संघटित करण्याची गरज आहे. विविधतेत एकतेचा संदेश देणाऱ्या भारताच्या उत्तर, दक्षिण, पूर्व, पश्चिम सर्व क्षेत्रांच्या स्थानिक कला त्यांच्या खेळण्यांमधून झळकतात.

लहान मुलांच्या आरोग्याचा विचार ..

वर्ष 2009-10 मध्ये विज्ञान आणि पर्यावरण केंद्र या स्वयंसेवी संस्थेचा एक अहवाल आला होता. या अहवालात असे आढळून आले की भारतात परदेशातून आयात होणाऱ्या खेळण्यांमध्ये थैलेटस नावाचे विषारी रसायन सापडले आहे.

या अहवालानुसार या रसायनाचा वापर मुलांची खेळणी बनवण्यासाठी वापरण्यात येणाऱ्या प्लास्टिकला गुळगुळीत करण्यासाठी केला होता. मात्र मुले, विशेषतः तीन वर्षाखालील मुलांसाठी हे खूपच धोकादायक आहे.

अमेरिका आणि युरोपमध्ये तर ते प्रतिबंधित देखील आहे. लहान मूल जेव्हा ही खेळणी तोंडात टाकतात तेव्हा थैलेटस मुळे प्रजनन विकार, फुफ्फुसे निकासी होणे हाडे ठिसूळ होण्याबरोबरच श्वसनाशी संबंधित आजार देखील होऊ शकतात.

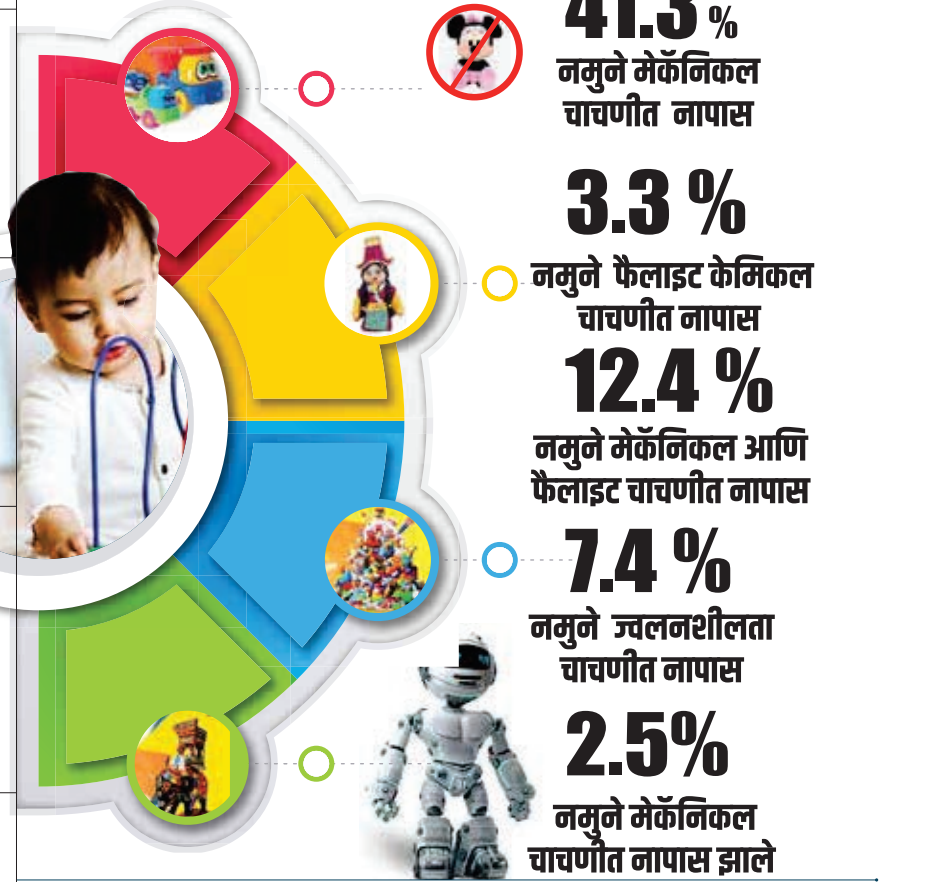
यापूर्वी 2007 मध्ये अमेरिकेची दिग्गज उत्पादक कंपनी मेटल इनकॉर्पोरेटेडने देखील चीनमध्ये तयार झालेली 8 लाख खेळणी परत केली होती. कारण त्यामध्ये आवश्यकतेपेक्षा अधिक लेड(शिसे) वापर करण्यात आला होता आणि मुलांसाठी ती खेळणी धोकादायक होती.

या दोन्ही वृत्तांना तेव्हा माध्यमांमध्ये या दोन्ही वृत्तांना अनेक माध्यमातून प्रसिद्ध मिळाली, मात्र सरकारी पातळीवर जे प्रयत्न व्हायला हवे होते., ते पुरेसे नव्हते.

वर्ष 2019 मध्ये भारतीय गुणवत्ता परिषदेने दिल्ली-एनसीआर येथील बाजारांमध्ये मिळणाऱ्या 121 प्रकारच्या खेळण्यांची तपासणी केली होती.

या खेळण्यांमुळे मुलांना इजा होऊ शकली असती आणि ती त्वचेसंबंधी रोगांचे कारण देखील बनू शकतात.

म्हणजेच ही खेळणी आरोग्यासाठी खूप धोकादायक आहेत. या चाचणीत केवळ 33% खेळणी योग्य दिसून आली. बुलंद आकांक्षांची नवी झेप

आता खेळण्यांची ही समृद्ध परंपरा आणि भारतीय गौरव यांना एक मंच उपलब्ध करून देण्याच्या दिशेने केंद्र सरकारने पाऊल उचलले आहे. भारतीय खेळण्यांमध्ये नवनवीन संशोधनासह संस्कृतीची जोड देऊन खेळणी उद्योग आत्मनिर्भर होऊन जगात कसा पुढे जाईल, यासाठी आधी महिनाभराचे टॉयकेथॉन आयोजित करण्यात आले आणि आता 27 फेब्रुवारी ते 2 मार्च दरम्यान देशाच्या इतिहासात

पहिल्या "खेळणी मेळाव्याचे" आयोजन करण्यात आले. या मेळाव्याच्या यशाचा अंदाज यावरून बांधता येऊ शकतो की, मग तो कानपूरचा खेळणी उद्योग असेल किंवा मग राजस्थान मध्ये राजसमंद इथे मातीची खेळणी बनवणारे राजेंद्र कुम्हार किंवा मग वापरलेल्या सामानावर पुनर्प्रक्रिया करून त्यावर चामड्याचा वापर करून नवीन रंगरूप देणारे इंदूरचे खेळणी

जागतिक बाजारात भारताचा हिस्सा

85%

खेळणी जगभरात चीन मधून जातात . दुसऱ्या क्रमांकावर युरोपीयन संघटनेचे देश आहेत.

₹ 7 लाख कोटी

रुपये उलाढाल जागतिक खेळणी बाजारपेठेची आहे. जी 2025 पर्यंत 9 लाख कोटी रुपयांपर्यंत पोहचण्याची शक्यता आहे.

0.5%

पेक्षाही कमी हिस्सा भारताचा आहे जागतिक खेळणी बाजारपेठेत . म्हणजेच सुमारे 45 कोटी रुपये

भारतात एका वर्षात 3500 ते 4500 कोटी रुपयांची खेळणी विकली जातात. , ज्यापैकी 15 टक्के स्वदेशी आहेत , यातही 85 टक्के खेळणी अन्य देशांमधून आयात होतात.

जगात खेळणी बनवण्यात ज्या कंपन्या अग्रेसर आहेत, त्यामध्ये लेगो, मेटल आणि बान्दाई नामको एंटरटेनमेंट सारख्या नावांचा समावेश आहे . यापैकी अनेकांचे कारखाने चीनमध्ये आहेत.

जागतिक बाजारपेठ वार्षिक 5 % तर भारतीय बाजारपेठ वार्षिक 10 % ते 15% दराने वाढण्याची शक्यता आहे. अशा वेळी जेव्हा आपण प्रत्येक क्षेत्रात आत्मनिर्भरतेबाबत बोलत आहोत , तेव्हा खेळण्यांच्या 7 लाख कोटी रुपयांच्या जागतिक बाजारपेठेत भारताचा हिस्सा केवळ 0.5 टक्के इतका खूपच कमी आहे.

केंद्र सरकारने या जागतिक बाजारपेठेत वर्ष 2024 पर्यंत किमान 2800 कोटी रुपयांपर्यंत हिस्सेदारीचे लक्ष्य ठरवले आहे.

उत्पादक जीतेन्द्र किंवा मग विद्यार्थी आणि शिक्षक, सर्वांना ही आशा आहे की दीर्घ काळानंतर प्रथमच असे होत आहे की स्थानिक वस्तूंना मुख्य प्रवाहात आणण्याचा अनोखा प्रयत्न होत आहे. राजेंद्र कुम्हार यांची आशा त्यांच्या या भरवशात दिसून येते , “आत्मनिर्भर भारत आणि वोक्ल फॉर लोकल अंतर्गत या आयोजनामुळे मातीची खेळणी बनवणाऱ्या स्थानिक लोकांना फायदा होईल. भारतासाठी ही खूप मोठी गोष्ट आहे कारण आपल्याला विदेशी खेळण्यांशी स्पर्धा करायची आहे आणि आपल्या संस्कृतीचे रक्षण करायचे आहे. ” मेळाव्याप्रति

उद्योजक आणि कारागीर यांचा कल लक्षात घेऊन हा मेळावा आणखी दोन दिवसांसाठी वाढवावा लागला.

निरोगी बालपणासाठी आवश्यक स्वदेशी खेळणी मुलांना खेळणी खूप आवडतात, खेळता खेळता त्यांना खूप काही शिकवून जातात. सर्वांना हे माहीत आहे. माल विडंबना अशी आहे की भारताचा विस्तृत

समृद्ध, व्यापक खेळणी उद्योग कालौघात परदेशी खेळण्यांच्या गर्दीत कुठेही हरवला आहे. अशा वेळी केवळ खेळण्यांच्या भारतीय संस्कृतीला

क्लस्टरच्या माध्यमातून परंपरा जिवंत ठेवण्याची मोहीम

उत्तर प्रदेश

वाराणसी पारंपरिक खेळण्यांसाठी प्रसिद्ध. सहारनपुर आणि ग्रेटर नोएडा येथे आंतरराष्ट्रीय दर्जाची खेळणी बनवण्याची तयारी

वाराणसी

सहारनपुर

ग्रेटर नोएडा

आंध्र प्रदेश

एटिकोप्पका आणि कोंडापल्ली इथे लाकडापासून बनवलेल्या खेळण्यांमधून मिळते ग्रामीण भारताची झलक

एटिकोप्पका

कोंडापल्ली

कडपा

बिहार

सिक्की चाऱ्यापासून बनवलेली खेळणी ही खास ओळख आहे

दरभंगा

सिक्की

लडाख

केंद्र शासित प्रदेश लडाख येथे टॉय क्लस्टर द्वारे स्थानिक खेळण्यांना जागतिक ओळख देण्याची तयारी

लडाख

हिमाचल प्रदेश

आता[पर्यन्त पर्यटनासाठी प्रसिद्ध हिमाचल प्रदेशची खेळणी आता संपूर्ण जगात निर्यात होणार

शिमला

मध्य प्रदेश

इंदूर येथे 1000 एकर जमीन आरक्षित, बुदनीला भोपाळच्या जवळ असल्याचा लाभ मिळेल

इंदौर

भोपाल

बुदनी

गुजरात

व्यापाराच्या बाबतीत समृद्ध गुजरात आता खेळणी निर्मितीचे केंद्र बनण्यासाठी तयार

पाटण

सागरपुर

तेलंगणा

लाकडापासून बनणारी पशु-पक्ष्याची खेळणी निर्मल खेळणी नावानेच प्रसिद्ध आहेत

निर्मल

पुदुचेरी

फ्रेंच वास्तुकलेसाठी प्रसिद्ध पुदुचेरी तिथल्या चिकणमातीच्या खेळण्यांसाठी देखील प्रसिद्ध आहे

पुदुचेरी

त्रिपुरा

बांबूच्या कारागिरीची खेळणी इथले वैशिष्ट्य आहे

आगरतला

राजस्थान

लाखेची खेळणी आणि राजस्थानी कठपुतली संपूर्ण जगात प्रसिद्ध आहे. आता याच्या निर्मितीवर विशेष भर

चित्तौड़गड

उदयपूर

कठपुतली नगर

झारखंड

लाकडी आणि मातीच्या खेळण्यांबरोबर हस्तशिल्प साठी प्रसिद्ध

धनबाद

केरळ

केरळची व्यापार राजधानी म्हणून प्रसिद्ध एर्नाकुलम येथे खेळणी निर्मिती केंद्र बनण्याची शक्यता

एर्नाकुलम

सिक्किम

सिक्किम येथे हातांनी सॉफ्ट टॉय तयार करण्याचे काम 60 वर्षांहून अधिक जुने आहे

आसाम

टेडी बीयर निर्मितीचे केंद्र आहे. टॉय क्लस्टरच्या माध्यमातून आंतरराष्ट्रीय बाजारात नवी ओळख तयार होईल

नागालँड

सांस्कृतिक दृष्ट्या संपन्न नागालँड आता खेळणी निर्मितीत नवी कहाणी लिहिण्यासाठी तयार

नागालँड

कर्नाटक

खेळण्यांसाठी जगप्रसिद्ध चन्नपटना भारतातील पहिले टॉय क्लस्टर आहे

चन्नपटना

किन्हल

ओदिशा

ब्रास आणि मेटलच्या हस्तशिल्पसाठी मयूरभंज प्रसिद्ध आहे, खेळणी निर्मितीच्या नव्या उपक्रमाची तयारी

मयूरभंज

महाराष्ट्र

सावंतवाडी

सिंधुदुर्ग मधील सावंतवाडी येथील लाकडी खेळणी प्रसिद्ध आहेत. टॉय क्लस्टरच्या माध्यमातून नवीन रोजगार मिळण्याची शक्यता

तामिळनाडू

तंजौर

डोके हलवणाऱ्या बाहुल्यांसाठी प्रसिद्ध तंजौर बाहुल्यांचे नाव सर्वांना माहित आहे.

केंद्र सरकारचा पुढाकार ...

- ✿ औद्योगिक धोरण आणि प्रोत्साहन विभाग आणि वाणिज्य मंत्रालयाच्या आकडेवारीनुसार भारतात खेळणी उत्पादनाशी संबंधित सुमारे 4000 सूक्ष्म-लघु कारखाने कार्यरत आहेत. यापैकी 75 टक्के सूक्ष्म, 22 टक्के लघु व मध्यम आणि 3 टक्के मोठे कारखाने आहेत
- ✿ केंद्र सरकार दोन्ही बाजूनी प्रयत्न करत आहे . एक - स्थानिक खेळणी उद्योगाला सुस्थितीत आणणे आणि दोन- त्यांना योग्य बाजारपेठ मिळावी यासाठी भारतीय बाजारपेठेत असलेल्या विदेशी खेळण्यांशी स्पर्धा करण्याचे वातावरण उपलब्ध करून देणे
- ✿ यासाठी जानेवारी - फेब्रुवारीत प्रथमच देशात टॉयकेथॉनची सुरुवात करण्यात आली. त्यानंतर 27 फेब्रुवारी ते 2 मार्च या काळात देशातील पहिल्या टॉय फेयरचे आयोजन करण्यात आले.
- ✿ भारतात मिळणारी खेळणी मुलांच्या आरोग्याच्या दृष्टीने उत्तम असावीत यासाठी ब्यूरो ऑफ इंडियन स्टैंडर्ड (बीआयएस) चे प्रमाणीकरण अनिवार्य करण्यात आले
- ✿ भारतात बनणारी हस्तशिल्प आणि जीआय खेळण्यांना याची सूट राहिल.
- ✿ भारतीय बाजारपेठेत उपलब्ध असलेल्या परदेशी खेळण्यांवरील आयात शुल्क वाढवण्यात आले आहे , जेणेकरून भारतीय खेळणी उद्योगाला मदत मिळू शकेल. भारतीय खेळणी उद्योगाला 100 टक्के परकीय गुंतवणुकीची मंजूरी देण्यात आली आहे.

पुनरुज्जीवित करणेच नाही , तर तुमच्या-आमच्या मुलांच्या सुदृढ बालपणासाठी स्वदेशी खेळणी आवश्यक आहेत. भारतीय बाजारात परदेशी खेळण्यांची वाढती गर्दी देशाची आर्थिक स्थितीसाठीच नव्हे तर तुमच्या आमच्या बालकांच्या आरोग्यासाठी देखील धोकादायक आहेत. प्रयोगशाळेत चाचणी नंतर तयार झालेला भारतीय गुणवत्ता परिषदेचा अहवाल सांगतो की परदेशातून आयात केलेली सुमारे 67 टक्के खेळणी गुणवत्ता चाचणीत असफल ठरली आहेत. चाचणीत हे देखील समोर आले आहे की आयात खेळण्यांमध्ये लेड, आर्सेनिक सारखे धोकादायक अवजड धातू असतात. या पार्श्वभूमीवर भारतीय संस्कृती बरोबरच पर्यावरण प्रति भारताचे गांभीर्य लक्षात घेता स्वदेशी खेळणी आवश्यक आहेत.

जागतिक बाजारात छाप पाडण्याची तयारी

जगात खेळण्यांची बाजारपेठ सुमारे 7 लाख कोटी रुपयांहून

अधिक आहे. मात्र यात भारताचा हिस्सा केवळ 0.5 टक्केच आहे. तर 2025 पर्यंत खेळण्यांची जागतिक उलाढाल 9 लाख 50 हजार कोटी रुपयांहून अधिक होण्याचा अंदाज आहे. आताही भारतात 85 टक्के खेळणी परदेशातून आयात होतात आणि स्थानिक भागीदारी 15 टक्के आहे. 14 वर्षांपेक्षा कमी वयाच्या मुलांच्या लोकसंख्येच्या बाबतीत जगातील एक तृतीयांश लोकसंख्या भारतात राहते. या पार्श्वभूमीवर भारतासाठी संधी आणि आव्हाने दोन्ही आहेत. जागतिक खेळणी व्यापारात आगामी वर्षात केंद्र सरकारच्या सहाय्याने भारतीय उद्योजक आणि कुशल कारागीर 2800 कोटी रुपयांच्या खेळण्यांचा व्यापार करण्याची क्षमता आहे. म्हणूनच खेळणी उद्योगात आत्मनिर्भरतेसह लोकलसाठी वोकल होण्याच्या मंत्रासह हे क्षेत्र नवी भरारी घेण्यासाठी सज्ज झाले आहे.

देशातील पहिला खेळणी मेळावा आणि टॉयकेथॉन

आई, तो बघ, खेळणीवाला आज पुन्हा आला आहे. अनेक प्रकारची सुंदर-सुंदर नवी खेळणी आणली आहेत. हिरवा-हिरवा पोपट पिंजऱ्यातला, चेंडू, एक पैसेवाली छोटीशी मोटर गाडी आहे सर-सरसर चालणारी.

शिट्ट्या देखील आहेत अनेक प्रकारच्या... अनेक प्रकारचे सुंदर खेळ, .. चावी दिल्यावर भक-भक करत चालणारी रेल्वे, बाहुली देखील आहे खूप मोठी ... कानात डूल घातले आहेत, छोटासा टी-सेट आहे...छोटे-छोटे तांब्या -ताटली आहेत.

खेळला आहे, अनेक रंगीबेरंगी खेळणी आहेत. मजा आणि अभ्यास असलेला खेळण्यांचा मेळावा आहे, बॅटरीवर चालणारा

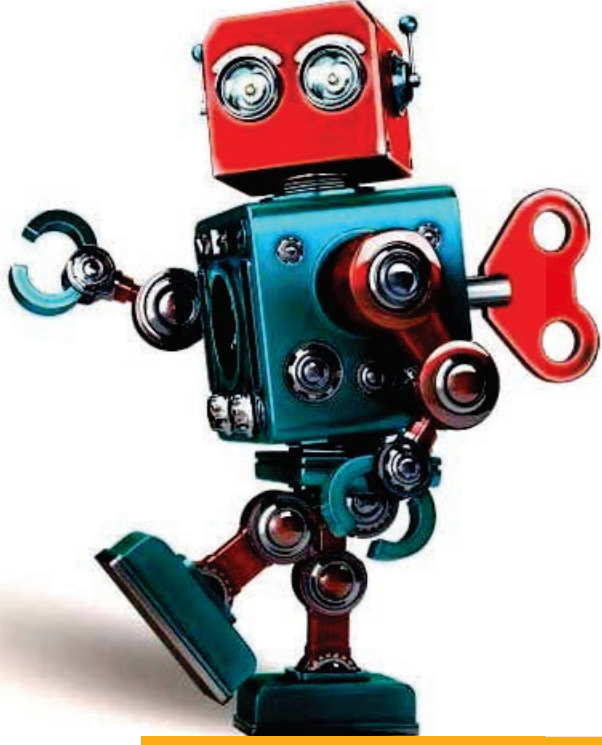
अभिनवता आणि संशोधनासह पारंपरिक भारतीय खेळण्यांची नव्या पद्धतीने निर्मितीची तयारी

रोबो सरपटत धावत जातो भोवरा आहे...

खेळता खेळता सगळे समजावतो, गणित-विज्ञान -भूगोल शिकवतो, ..घेऊन आला अशी खेळणी हा मेळावा अलबेला.

एक खेळणे मुलांना आनंदाच्या अनंत जगात घेऊन जाते.
भारतीय खेळ आणि खेळण्यांचे हे वैशिष्ट्य राहिले आहे ,
त्यात ज्ञान असते, विज्ञान देखील असते, मनोरंजन असते
आणि मनोविज्ञान देखील असते.

अशी गीते जर पुन्हा तुमच्या कानात रुंजी घालत राहिली तर आश्चर्य वाटून घेऊ नका कारण हा भारतीय खेळण्यांच्या समृद्ध परंपरेचा आवाज आहे, जो तुम्ही कविता-गोष्टी आणि चित्रपटांमधून खूप पाहिले -ऐकले असेल. भारतीय परंपरांचे सजीव चित्र प्रस्तुत करणाऱ्या खेळण्यांशी निगडित उद्योगांना पुनर्जीवित करणे आणि खेळण्यांच्या जगातील सप्तरंगांना पृथ्वीवरील वास्तवाशी जोडण्यासाठी प्रथमच एखाद्या केंद्र सरकारने क्रांतिकारी पाऊल उचलले आहे. भारतीय खेळणी उद्योगाला स्थानिक पातळीवरून जागतिक पातळीवर नेणे आणि आत्मनिर्भर भारताच्या माध्यमातून जागतिक खेळणी बाजारपेठेत मोठी भूमिका पार पाडण्यासाठी तयार करण्याचा विचार पुढे नेत देशातील पहिल्या खेळणी मेळाव्याचे आयोजन 27 फेब्रुवारी ते 4 मार्च दरम्यान करण्यात आले. यात 1200 पेक्षा अधिक प्रदर्शकांनी भाग घेतला. यापूर्वी सरकारने 5 जानेवारीला टॉयकेथॉनची सुरुवात केली होती जे 25 फेब्रुवारी पर्यंत चालले. आत्मनिर्भर भारताच्या दिशेने एक महत्वपूर्ण पाऊल म्हणून शिक्षण मंत्रालय, महिला आणि बाल विकास मंत्रालय (एमडब्ल्यूसीडी), वस्त्रोद्योग मंत्रालय, वाणिज्य आणि उद्योग मंत्रालय, एमएसएमई मंत्रालय, माहिती आणि प्रसारण मंत्रालय तसेच अखिल भारतीय तांत्रिक शिक्षण परिषद (एआईसीटीई) यांनी संयुक्तपणे टॉयकेथॉन-2021 सुरु केले. या

विशेष प्रकारच्या हॅकेथॉनमध्ये 12 लाखांहून अधिक युवक , शिक्षक आणि तज्ञांनी नोंदणी केली आणि 7,000 पेक्षा अधिक नवनवीन कल्पना मिळाल्या.

यानंतर प्रथमच भारत सरकारने आणला- मुलांच्या मनोरंजन आणि शिक्षणाच्या गरजा पूर्ण करणारा खेळण्यांचा अनोखा मेळावा. या खेळणी मेळाव्यात मौज, विज्ञान, आधुनिक, स्थानिक , शैक्षणिक आणि इलेक्ट्रॉनिक खेळण्यांचे विविध प्रकार भारतातच बनावे आणि परदेशात जावे, यासाठी तज्ञांकडून हे जाणून घेण्याचा प्रयत्न झाला की कशा प्रकारची खेळणी तुमच्या मुलांच्या मेंदूच्या विकासात योगदान देऊ शकतात. खेळता-खेळता शिकण्याच्या धारणेला प्रोत्साहन देण्यासाठी सेमिनार, वेबिनार, झाले. यात जागतिक गुंतवणूकदार, एमएसएमई, निर्यातदार, स्थानिक उद्योग यांचा महाकुंभ भरला. यात देश-विदेशातून 25 लाखांपेक्षा अधिक लोकांनी नोंदणी केली आणि भारताच्या 1 हजार पेक्षा अधिक कंपन्या आणि कुशल कारागिरांनी वारशाने मिळालेल्या आपल्या अनोख्या कौशल्याचे प्रदर्शन जगासमोर घडवले.

मंथनातून निघालेले खेळणे कसे असेल

खेळणी क्रियाशीलता वाढवणारी असतात तशी बालपणीच्या ..

डिजिटल गेमिंगकडेही आहे भारताचे लक्ष

आपल्याला आठवत असेल, एकदा 'परीक्षा पे चर्चा' या कार्यक्रमात आपल्या मुलाच्या ऑनलाईन गेमच्या व्यसनामुळे चिंतीत असलेल्या एका आईने पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांना प्रश्न विचारला होता. त्यावर उत्तर देतांना त्यांनी विचारलं होतं, 'हे पबजी गेमविषयी आहे का?' मात्र त्यानंतर पंतप्रधानांनी सांगितलं - 'हा प्रश्न पण आहे आणि त्यातच त्याचे उत्तरही आहे. आपण मुलांना तंत्रज्ञानापासून दूर ठेवू शकत नाही. त्यामुळे, मुले प्ले-स्टेशन म्हणजे ऑनलाईन खेळांकडून, प्ले-फिल्ड कडे म्हणजे मैदानाकडे वळतील, असा प्रयत्न आपण केला तर ते अधिक उत्तम होईल'.

भारतात डिजिटल गेमिंगची बाजारपेठ आणि मुलांमध्ये त्याचे वाढते व्यसन समजून घेण्यासाठी हे सर्वात चांगले उदाहरण आहे. मात्र, उपरोधाची बाब अशी की भारतात आज खेळले जाणारे 98-99 टक्के ऑनलाईन आणि व्हर्चुअल रीएलिटी गेम्स इतर देशांचे आहेत. कोरोनाच्या काळात डिजिटल गेमिंगची बाजारपेठही वाढली आहे. अशा परिस्थितीत, भारतीय खेळणी उद्योगासोबतच केंद्र सरकार डिजिटल गेमिंग क्षेत्रातही भारताला आत्मनिर्भर बनवण्यासाठी आणि जागतिक बाजारात या क्षेत्रातही भारताचे स्थान तयार करण्यासाठी काम करत आहे. फेब्रुवारी 2020 मध्ये पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांच्या पुढाकारातून यावर एक समिती तयार करण्यात आली. तज्ञांच्या या समितीत डॉ पराग माणकीकर, डॉ. उन्नत पंडित, पंकज सपकाल, डॉ आरती प्रकाश आणि अवि दास यांचा समावेश होतो.

समितीचे सदस्य डॉ. पराग म्हणतात- “अशा नव्या डिजिटल गेम्समुळे भारताचा इतिहास आणि संस्कृती समजून घेण्याची संधी आपल्याला मिळेल आणि सध्या जे 'कॅन्डी क्रश सागा'सारखे जे सगळे खेळ आहेत, त्यांच्याशी स्पर्धा करून आपण स्वतःला सिध्द करू शकू.” त्याचप्रमाणे केंद्र सरकारचा हा पुढाकार म्हणजे काळाची गरज होती असे सांगत, डॉ उन्नत पंडित यांनी या दिशेने आणखी जलद गतीने काम करण्याची गरज असल्याचे मत व्यक्त केले. ते म्हणाले, -“सगळ्या क्षेत्रांमध्ये आपण ज्याप्रकारे नवोन्मेषाच्या मार्गाने आत्मनिर्भर होण्यासाठी प्रयत्न करत आहोत, त्याचप्रमाणे डिजिटल गेमिंगच्या क्षेत्रातही आपल्याला याकडे लक्ष द्यावे लागणार आहे.”

का आहे गरज

भारतातील ऑनलाईन बाजारपेठेकडे एक दृष्टीक्षेप

26.36
कोटी एकूण
वापरकर्ते

81.78
कोटी रुपये
उत्पन्न

सरकारचे लक्ष या तीन गोष्टींकडे ...

- **पौराणिक कथांवर आधारित गेम** : जगात सध्या जे डिजिटल खेळ खेळले जातात त्यातले अनेक गेम्स मारामारी, हिंसा आणि मनोरंजनाशी संबंधित आहेत. यातून काही शिकण्यापेक्षा मुलांवर त्याचाच प्रभाव पडलेला दिसतो . भारतासारख्या देशात पंचतंत्र आणि पौराणिक कथांचा प्रदीर्घ इतिहास आहे. जर आपण त्या कथांवर आधारित गेम्स बनवले तर मुलांना काहीतरी नवे शिकता येईल.
- **नैतिक मूल्य शिक्षणावर आधारित** : भारतासारख्या देशात सभ्यता आणि संस्कृतीचा समृद्ध वारसा आहे. यामुळे, मुलांसाठी असे डिजिटल गेम्स सुरु करणे यथोचित ठरेल, ज्यांच्या माध्यमातून त्यांच्यात नैतिक मूल्यांचा विकास होऊ शकेल. अमेरिका आणि युरोपात अशा प्रकारचे गेम्स सुरु झाले आहेत. तिथल्या 500 पेक्षा जास्त शाळांमध्ये एका डिजिटल गेम्सशी संबंधित उपक्रम मुलांना करायला सांगितले जातात. जीवनकौशल्ये शिकवणारा हा एक डिजिटल गेमिंग प्लॅटफॉर्म आहे. यात मुलांना काहीतरी नवे आणि चांगले शिकायला मिळते.
- **व्हर्चुअल रीएलिटी गेम** : व्हर्चुअल रीएलिटी गेम मधील पात्रे म्हणून जर विवेकानंद, वीर सावरकर किंवा शिवाजी महाराज असतील आणि प्रत्यक्ष आयुष्यात त्यांनी केलेली कामे जर या गेम मध्ये टास्क म्हणून असली तर मुलांना त्यांच्या आयुष्याविषयी माहिती तर मिळेलच, त्यांच्यापासून काही चांगल्या प्रेरणादायक गोष्टीही शिकता येतील.

अशी होईल सुरुवात...

- भारतात गेमिंग उद्योगांशी संबंधित लोकांच्या कौशल्य क्षमता वाढवण्यावर भर.
- डिजिटल आणि व्हर्चुअल रीएलिटी गेमिंग च्या क्षेत्रात स्टार्ट अप ला प्रोत्साहन देण्यासोबतच सुरुवातीच्या पातळीवर त्याची देखरेख (इनक्युबेशन) आणि आवश्यक ती मदत देण्यावर भर.
- डिजिटल गेमिंग उद्योगासाठी पायाभूत सुविधा उभारण्याचा प्रयत्न. डिजिटल गेमिंग, व्हिज्युअल इफेक्ट, ॲनिमेशन आणि कॉम्प्युटरसाथ एक राष्ट्रीय उत्कृष्टता केंद्र उघडले जाणार आहे. यासाठी, आयआयटी मुंबई आणि माहिती-प्रसारण मंत्रालय यांच्यात करार झाला आहे.

सात दशकांपासून उपेक्षित ठरलेली आपली खेळणी, चला त्यांना आत्मनिर्भर बनवूया

27 फेब्रुवारीपासून सुरु झालेल्या देशातल्या पहिल्या टॉय फेअरचे उद्घाटन करतांना पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांनी भारतीय खेळण्यांसोबत त्यांच्याशी जोडलेल्या प्रदीर्घ सांस्कृतिक परंपरांचाही उल्लेख करत स्थानिक खेळणी उद्योगाला आत्मनिर्भर बनवण्याचे आवाहन केले. त्यांच्या भाषणातील काही मुख्य अंश खालीलप्रमाणे ..

ही पहिली टॉय फेअर म्हणजेच खेळण्यांची ऑनलाईन जत्ता केवळ एक व्यापारी किंवा आर्थिक उपक्रम नाही. हा कार्यक्रम, देशातील कित्येक शतकांपासून सुरु असलेल्या खेळ आणि उत्सवाच्या संस्कृतीला मजबूत करणारा एक बंध आहे.

खेळण्यांसोबत भारताचे रचनात्मक नाते तेवढेच जुने आहे, जेवढा जुना या भूभागाचा इतिहास आहे. सिंधू संस्कृती, मोहंजोदडो आणि हडप्पा च्या काळातील खेळण्यांवर संपूर्ण जगाने संशोधन केले आहे. आज जे बुद्धीबळ इतके लोकप्रिय आहे, ते आधी 'चतुरंग' किंवा 'चादुरंग' या रूपाने भारतात खेळले जात असे.

देशात खेळणी तयार करणाऱ्या लोकांना मी आवाहन करू इच्छितो, की अशी खेळणी तयार करा जी पर्यावरण स्नेही आणि मुलांच्या मानसिक विकासासाठी उत्तम असतील. अशा वस्तूंचा वापर करा, ज्यांचा आपण पुनर्वापर करू शकू.

नव्या राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणात, खेळ आधारित आणि उपक्रम आधारित शिक्षणाचा मोठा समावेश करण्यात आला आहे, ज्यामुळे मुलांच्या तार्किक क्षमतेत वाढ होऊ शकेल.

खेळण्यांच्या क्षेत्रात भारताकडे परंपराही आहे आणि तंत्रज्ञानही आहे. भारताकडे कल्पनाशक्तीही आहे आणि ती अंमलात आणण्याची प्रतिभाही आहे. आपण जगाला पर्यावरण स्नेही खेळण्यांकडे परत घेऊन जाऊ शकतो.

गेल्या सात दशकांपासून भारतीय कारागिर, भारतीय खेळण्यांचा वारसा उपेक्षित राहिला आहे, त्याचा परिणाम म्हणूनच, भारताच्या संपूर्ण बाजारपेठेपासून ते घरांपर्यंत सगळीकडे परदेशी खेळणीच आपल्याला दिसतात.

पंतप्रधानांचे पूर्ण
भाषण ऐकण्यासाठी
QR कोड स्कॅन करा.

भारतीय मुले आता आपल्या देशांतले वीरपुरुष, आपले नायक यांच्यापेक्षा बाहेरच्या नायकांविषयी अधिक चर्चा करत आहेत. परदेशी खेळण्यांच्या या पुराने आपल्या स्थानिक व्यापाराची संपूर्ण शृंखला देखील तोडली आहे.

याच दिशेने आम्ही अनेक महत्वाचे निर्णय घेतले आहेत. गेल्या वर्षीपासून खेळण्यांची गुणवत्ता चाचणी करणे अनिवार्य करण्यात आले आहे. आयात होत असलेल्या सगळ्या खेळण्यांच्या मालाच्या प्रत्येक खेपेत चाचणी करण्याची परवानगी देण्यात आली आहे.

खेळणी उद्योगाला 24 प्रमुख क्षेत्रांमध्ये समविष्ट करण्यात आले आहे. राष्ट्रीय खेळणी कृती आराखडाही तयार करण्यात आला आहे. यात 15 मंत्रालये आणि विभागांचा समावेश करण्यात आला आहे, जेणेकरून या उद्योगांमध्ये स्पर्धात्मकता वाढेल, देह खेळण्यांच्या क्षेत्रात आत्मनिर्भर बनेक आणि भारतातील खेळणी जगभरात जातील.

मंथनातून स्पष्ट झाले, कशी असतील खेळणी...

खेळणी आपल्या कार्यक्षमतेला चालना देणारी असतात, त्याचवेळी लहानपणी असलेल्या आकांक्षांना ती भरारी घेण्याचे पंखही देतात. खेळणी केवळ मनालाच विरंगुळा देत नाहीत, तर मनाला आकारही देतात, मनाचे उद्दिष्टही ठरवतात. पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांनी खेळण्यांबाबत गुरुदेव रवींद्रनाथ टागोरांचे विचार सांगितले होते. तेच विचार आज भारतिय खेळण्यांचा आधार बनले आहेत. त्यांच्या मते, खेळण्यांच्या बाबतीत रवींद्रनाथ टागोर म्हणाले होते, की उत्तम खेळणे तेच असते, जे संपूर्ण नसते. जेणेकरून, मुले खेळता खेळता आपल्या कल्पनाशक्तीने ही खेळणी पूर्ण करू शकली पाहिजेत. अनेक सुंदर परदेशी खेळण्यांमध्ये शिकण्यासारखे अथवा करण्यासारखे काहीही नसते. त्यामुळेच, गुरुदेव म्हणत असत की खेळणी अशी असाचीत जी मुलांना त्यांच्या बालपणातून बाहेर काढतील, त्यांच्यातील सृजनशीलता जागी करेल.

खेळणे असे असावे, ज्याच्या सहवासात मुलांचे बालपण बहरेल आणि अधिक समृद्ध होईल. भारतात अशी खेळणी तयार केली जावीत जी पर्यावरणपूरक असतील. मुलांच्या आयुष्यातील वेगवेगळ्या पैलूंवर खेळण्यांचा जो प्रभाव आहे, त्याचा अंतर्भाव पहिल्यांदाच भारताच्या नव्या राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणात करण्यात आला आहे. खेळातून शिक्षण, खेळणी बनवण्याचे शिक्षण, खेळणी जिथे तयार केली जातात त्या जागेला भेट देणे, हे सगळे अभ्यासक्रमाचा भाग बनवण्यात आले आहे. म्हणजे अभ्यासक्रमाच्या खिचडीला खेळण्यांची फोडणी देण्यात आली आहे. जेणेकरून, 'सोमवार असो की रविवार, खेळे भारत सह परिवार!' मुलांनी आपली स्वतःची खेळणी तयार करावीत आणि स्वतःचा मस्त प्रभाव पाडावा, असा सृजनात्मक विचार लहानपणापासून मुलांच्या मनात विकसित व्हावा, या दिशेने सरकारचा हा विशेष उपक्रम आहे.

पचीसी किंवा चौसर

भारतात पिढ्यानपिढ्या आणि सांस्कृतिक माध्यमांतून खेळले जाणारे खेळ केवळ मनोरंजनासाठी नाही, तर मानसिक क्षमतांचा विकास आणि शरीर तंदुरुस्त राखण्यासाठी देखील खेळले जात. अशाच , मानसिक क्षमतांच्या विकासासाठी, प्राचीन काळी 'पचीसी' आणि चौसर(चौपड किंवा द्यूत) खेळ खेळला जात असे. हा खेळ तामिळनाडू इथे 'पल्लांगुली' कर्नाटकात 'अलि गुलि मणे' आणि आंध्रप्रदेशात 'वामन गुंटलू' या नावाने खेळला जातो. असे म्हणतात की हा खेळ दक्षिण भारतातून दक्षिण पूर्ण आशिया आणि मग सगळ्या जगभरात गेला.

आंध्रप्रदेशातील एटीकोप्पका खेळणी

आंध्रप्रदेशातील एटीकोप्पका इथले लाखाचे आवरण असलेली लाकडाची खेळणी प्रसिद्ध आहे. असे म्हणतात, की ही खेळणी तयार करण्याची सुरुवात साधारण 400 वर्षांपूर्वी झाली. या कलेला लक्ष्मिपिडातालू नावाने ओळखले जाते. इथे खेळणी बनवण्यासाठी कोणत्याही प्रकारच्या रसायनांचा वापर केला जात नाही. त्यामुळेच, ही खेळणी पूर्णपणे सुरक्षित आहेत. भारतातचसह जगभरात ही खेळणी निर्यात केली जातात. आंध्रप्रदेशात आणि एटीकोप्पका साठी ही अत्यंत अभिमानाची गोष्ट आहे की या खेळण्यांना वर्ष 2017 मध्ये जीआय टॅग (GI) देण्यात आला आहे.

आधुनिकता आणि परंपरेचा संगम

याच अनुषंगाने, आता प्राचीन कथांना ॲनिमेशन सोबत जोडून पुनरुज्जीवित करण्यासाठी आणि जुन्या परंपरांना आधुनिक तंत्रज्ञानाशी जोडून त्याविषयी मुलांमध्ये आवड निर्माण करण्याचे काम सुरु झाले आहे. परदेशी खेळणी आकर्षक असतात, मात्र, त्यांच्यातून काहीच शिकायला मिळत नाही. मात्र, आपल्या प्राचीन ग्रंथांतील कथा आणि ज्ञान खेळण्यांच्या आधारे बालमनात पोहचवले जाऊ शकते. पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांनी म्हटले होते- 'आपल्या देशात पारंपारिक खेळांचा एक समृद्ध वारसा आहे. जसे की आपण नाव ऐकले असेल- पचीसी. हा खेळ तामिळनाडूत 'पल्लांगुली', कर्नाटकात 'अलि-गुलि मणे' आंध्र प्रदेशात 'वामन गुंटलू' या नावांनी ओळखला जातो. आज प्रत्येक मुलाला साप-शिडी हा खेळ माहिती आहे. मात्र, तुम्हाला हे माहिती आहे का, की हे ही एका भारतीय पारंपारिक खेळाचेच रूप आहे, ज्याला 'मोक्ष पाटम किंवा परमपदम' म्हणून ओळखले जाते. माझा घरातल्या आजी-आजोबांना, ज्येष्ठांना हाच आग्रह आहे की नव्या पिढीकडे जर हा खेळांचा वारसा तुम्ही सुपूर्द करणार नाही, तर कोण करेल? जेव्हा ऑनलाईन अभ्यासाची चर्चा होते, तेव्हा त्यात समतोल राखण्यासाठी, ऑनलाईन खेळांच्या व्यसनातून मुक्त होण्यासाठी आपल्याला असेच करायला हवे. आमच्या युवा पिढीसाठी देखील, आमच्या स्टार्ट

15 मंत्रालये आणि विभागांना समाविष्ट करून पहिल्यांदाचा राष्ट्रीय खेळणी कृती आराखडा तयार करण्यात आला आहे.

अप कंपन्यांसाठी देखील ही एक नवी संधी आहे आणि अत्यंत मजबूत संधी आहे.” आता केंद्र सरकारच्या पुढाकारातून प्राचीन वारशाला आधुनिक तंत्रज्ञानाची जोड देत नवे रूप दिले जात आहे. राजस्थान-गुजरात च्या लोकप्रिय कठपुतळ्यांच्या माध्यमातून मुलांना धार्मिक कथा सांगण्याचा उपक्रम सुरु झाला आहे. तर ॲनिमेशन च्या माध्यमातून भारतीय संस्कृतीविषयी शिकण्याची संधी मुलांना मिळते आहे.

बंगालच्या कृष्णा नगर इथली मातीची खेळणी

पश्चिम बंगालच्या नादिया जिल्ह्यातले कृष्णा नगर आपल्या मातीच्या खेळण्यांसाठी प्रसिद्ध आहे. इथे मातीपासून तयार केलेल्या बाहुल्या आणि इतर खेळणी आपल्या उत्कृष्ट आकार आणि आकर्षक डिझाईनसाठी ओळखली जातात. ही खेळणी तयार करण्यासाठी इथल्या 'घुरनी' नदीच्या काठावर मिळणाऱ्या मातीचा वापर केला जातो. जगातल्या सर्व खेळणी संग्रहालयात आपल्याला कृष्णनगरची मातीची खेळणी नक्कीच दिसतील.

बनारसची लाकडाची खेळणी

बनारसची काष्ठ-कला (लाकडापासून तयार झालेल्या मूर्ती) संपूर्ण जगात प्रसिद्ध आहेत. या काष्ठ-कलेने जगात बनारसची एक वेगळी ओळख निर्माण केली आहे. जी आय (जिओग्राफिकल इंडिकेशन) हा टॅग मिळाल्यानंतर बनारसचा लाकडाचा वापर कित्येक पटींनी वाढला आहे. शहरातील काश्मिरीगंज, खोजवां या भागात मोठ्या प्रमाणावर लाकडाची खेळणी तयार केली जातात. ही खेळणी परदेशातही खूप लोकप्रिय आहेत.

आयआयटी मुंबई सोबत माहिती आणि प्रसारण मंत्रालय गेमिंग, व्हीएफएक्स, ॲनिमेशन अशा अभ्यासक्रमांसाठी केंद्र सुरु करणार आहेत.

सुरक्षा आणि आत्मनिर्भरतेसाठी पुढाकार

भारतात, स्वदेशी खेळणी तयार व्हावीत, लाखो लोकांना त्यातून रोजगार मिळावा, संपूर्ण शिक्षणप्रणालीत भारतीय खेळण्यांचे काय स्थान असू शकेल, मुले जेव्हा आपल्या लहान वयात वेगवेगळी कौशल्ये विकसित करायला शिकत असतात, तेव्हा त्यात खेळण्यांचे मोठे योगदान असते. मात्र, कोरोनाच्या काळात जेव्हा देश अनेक आघाड्यांवर एकच वेळी लढत होता आणि मुलांनाही घरात बंद असणे भाग पडले होते, त्यावेळी पंतप्रधान

मोदी यांनी एका अभिनव प्रयोगांतर्गत तयार झालेले गांधीनगर इथले बाल विद्यापीठ, महिला आणि बाल विकास मंत्रालय, शिक्षण विभाग आणि एमएसएमई विभागांसोबत याबद्दल चिंतन आणि मंथन केले की अशा काळात मुलांसाठी काय केले जाऊ शकेल? या मंथनातूनच, भारताला खेळण्यांच्या उत्पादनात जगाचे केंद्र बनवण्यावर विचार झाला. भारतात आज खेळण्यांचे कित्येक समूह विकसित होत आहेत, कारण भारतात खेळण्यांच्या व्यवसायाची एक समृद्ध परंपरा आहे. अशा स्थितीत, जेव्हा आपल्या देशात इतका मोठा वारसा, वैविध्य आणि युवकांची मोठी संख्या आहे, अशावेळी खेळण्यांच्या बाजारात भारताचा नगण्य वाटा असणे, खरोखरच चिंतेची बाब आहे. त्यानंतर, सर्वोच्च नेतृत्व स्तरावरून 'व्होकल फॉर लोकल' आणि खेळणी उद्योगाला आत्मनिर्भर करण्याचे आवाहन केले गेले. आणि त्यानंतर धोरणात्मक सुधारणांसह सुरु झाले, खेळणी उद्योगाला आत्मनिर्भर बनवून स्थानिक कला संस्कृतीला समृद्ध बनवण्याचे नवे आंदोलन! अगदी तसेच आंदोलन, जसे महात्मा गांधी यांनी असहकार आंदोलनाच्या माध्यमातून देशबांधवांमध्ये आत्मसन्मान आणि आपल्या शक्तीची जाणीव करून देण्याचा प्रयत्न केला होता.

चन्नपटना येथील 300 वर्षे जुनी खेळणी

चन्नपटना खेळण्यांचा इतिहास 300 वर्षे जुना आहे. असे म्हटले जाते की टिपू सुलतानाच्या शासन काळात लाखापासून तयार झालेली ही खेळणी मुलांचे मन रिझवण्यासाठी वापरली जात. तेव्हापासून आजपर्यंत या कलेने देश-विदेशात आपली ओळख निर्माण केली आहे. ही खेळणी तयार करणारे कारागीर बेंगळूरुजवळच्या चन्नपटना या गावात स्थायिक झाले. त्यावरून या खेळण्यांनाही 'चन्नपटना खेळणी' म्हणून नाव पडले.

तंजौर डॉल्स म्हणजेच मान डोलवणाऱ्या बाहुल्या

तंजौर किंवा तंजावूर खेळण्यांविषयी बऱ्याच तामिळ साहित्यात माहिती मिळते. आपणही अनेक ठिकाणी, किंवा चित्रपटांमध्ये अशी बाहुली पहिली असेल, जिचे मस्तक आणि शरीर असे हलत असते, ज्यावरून वाटते की ती नृत्य करते आहे. यामुळेच त्यांना तंजौरच्या डान्सिंग डॉल्स पण म्हटलं जातं. या बाहुल्यांना केवळ भारतातच नाही तर जगभरातून मागणी असते.

भारतात खेळणी उत्पादनाला प्रोत्साहन देण्यासोबत पहिल्यांदा टॉय टुरीजम म्हणजेच खेळणी पर्यटनाच्या संधी शोधण्याचा प्रयत्न

या आंदोलनाची चुणूक कोरोना काळातच दिसू लागली होती, जेव्हा रांची इथे राहणाऱ्या मनोज कुमार यांनी या आव्हानाचे संधीत रुपांतर केले होते. जेव्हा परदेशातून कोणतीही खेळणी येऊ शकत नव्हती, तेव्हा त्यांनी स्वतःच खेळणी बनवण्याचे काम सुरू केले. मनोज सांगतात, “ हीच संधी होती, जेव्हा बाहेरून कोणतीच खेळणी येत नव्हती, तेव्हा मी टेडी बियर बनवायची सुरुवात केली आणि काही कारागिरांना रोजगार दिला.

'व्होकल फॉर लोकल' मुळे युवकांच्या विचारसरणीतही मोठा बदल झाला आहे कारण आज युवक रोजगार देणारा होऊ इच्छितो. युवा उद्योजकांमुळे अनेकांना संधी मिळाल्या आहेत. 'द इंडियन टॉय फेअर-2021" आणि टॉयकार्थॉन चाच परिणाम म्हणून कॉम्प्युटर आणि स्मार्टफोन्सच्या या काळात, देशातच तयार झालेल्या कॉम्प्युटर गेम्स चा ट्रेंड वाढला आहे. स्टार्ट अप असो किंवा उद्योजक असोत किंवा मग विद्यार्थी-शिक्षक, विशेषज्ञ सर्वच जन देशाला खेळण्यांच्या क्षेत्रात आत्मनिर्भर बनवण्याचे प्रयत्न करत आहेत, जेणेकरून असहकार आंदोलनात पेरले गेलेल्या बीजातून आत्मनिर्भर भारताचा वटवृक्ष भरू शकेल. 'चला, आपण मिळून खेळणी बनवूया. टीम अप फॉर टॉईज' यांसारख्या केंद्र सरकारच्या मोहिमेचा परिणाम म्हणून भारतीय खेळणी उद्योग नवी ओळख, नवी भरारी घेत, जागतिक खेळणी बाजारात आपले नवे स्थान बनवण्यासाठी सज्ज आहे. या अभिनव उपक्रमासह, दृढनिश्चय करत भारत आता आत्मविश्वासाने आत्मनिर्भरतेकडे पावले टाकत आहे. ●

संघराज्य संरचनेला मजबूती, भारताच्या विकासासाठी संधी

भारतात कोरोना काळात आपली संघराज्य व्यवस्था सक्षम असल्याचे सिद्ध करत, या जागतिक महामारीशी यशस्वी लढा दिला. आजही ही संघराज्य व्यवस्था मजबूत ठेवत भारत विकासाच्या दिशेने सातत्याने पावले टाकतो आहे. याच मालिकेत, 20 फेब्रुवारीला नीती आयोगाच्या नियामक परिषदेची सहावी बैठक पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांच्या अध्यक्षतेखाली झाली. ज्यात कृषी, पायाभूत सुविधा, उत्पादन, मनुष्यबळ विकास, तळागाळापर्यंत सेवांचा पुरवठा आणि आरोग्य तसेच पोषण अशा महत्वाच्या मुद्द्यांवर चर्चा आणि मंथन झाले. या बैठकीत, पंतप्रधानांनी देशाच्या विकासाच्या दिशेचा विशेष उल्लेख केला. यात जन-धन खाती, लसीकरण, उज्ज्वला, शौचालय आणि पक्की घरे, अशा उपलब्धींमुळे गरिबांचे सक्षमीकरण, तसेच जल जीवन अभियानातून कुपोषणावर प्रहार आणि गावांमध्ये इंटरनेट जोडण्या देण्यासाठी भारत नेट योजने अंतर्गत होत असलेली कामे समाविष्ट आहेत.

नियामक परिषद म्हणजे काय आणि तिचे काम

नीती आयोगाची नियामक परिषद म्हणजे आंतरक्षेत्रीय, विभागीय आणि संघराज्य व्यवस्थेतील मुद्द्यांवर एकत्रित विचार करण्यासाठीचे एक प्रशासकीय व्यासपीठ आहे. यात पंतप्रधान, राज्यांचे मुख्यमंत्री, केंद्रशासित प्रदेशांचे नायब राज्यपाल सहभागी होतात. त्याशिवाय, केंद्रीय मंत्री, प्रशासकीय परिषदेचे पदसिद्ध सदस्य, नीती आयोगाचे उपाध्यक्ष, मुख्य कार्यकारी अधिकारी सहभागी होतात. या सहाव्या बैठकीचे वैशिष्ट्य म्हणजे, पहिल्यांदाच यात जम्मू-कश्मीरसाठी केंद्रशासित प्रदेश म्हणून भागीदारी करण्यात आली, आणि लडाखला पहिल्यांदाच त्यात सहभागी होण्याची संधी मिळाली.

“कोणत्याही देशाच्या प्रगतीचा आधार हाच आहे की केंद्र आणि राज्यांनी एकत्र येऊन काम करावे नी निश्चित प्रगतीच्या दिशेने वाटचाल करावी. याच विचारांसह पुढे जात केंद्र सरकारने संघराज्य संरचनेला सार्थक आणि जिल्हा स्तरापर्यंत प्रतिस्पर्धात्मक बनवत विकासाला चालना दिली आहे. कोरोनाच्या काळात आपण पहिले की कसे राज्ये आणि केंद्रसरकारांनी एकत्रित येऊन काम केले, त्यामुळे संपूर्ण देश यशस्वी झाला आणि जगात देखील भारताची एक उत्तम प्रतिमा निर्माण झाली.

पंतप्रधानांच्या भाषणातील काही महत्वाचे मुद्दे

- देशातील खाजगी क्षेत्रे देशाच्या विकासाच्या मार्गावर अधिकच उत्साहाने पुढे जात आहे. आपल्याला या उत्साहाचा सन्मान तर ठेवायचा आहे, त्यासोबतच, आत्मनिर्भर भारत अभियानात देखील त्यांना तेवढ्याच संधी द्यायच्या आहेत.
- केंद्र आणि राज्यांमध्ये धोरणात्मक आराखडा आणि सहकार्य अत्यंत महत्वाचे आहे. किनारी भागातील राज्ये याच युक्त उदाहरण आहेत. नील अर्थव्यवस्थेत, निर्यातीसाठी अमर्याद संधी आहेत.
- सरकारने विविध क्षेत्रात पीएलआय म्हणजेच उत्पादन-संलग्न प्रोत्साहन योजनेची सुरुवात केली आहे. देशात उत्पादन क्षेत्राला प्रोत्साहन देण्याची ही उत्तम संधी आहे.
- या वर्षाच्या अर्थसंकल्पात, पायाभूत सुविधांसाठी उपलब्ध करून दिलेल्या निधीमुळे केवळ भारताच्या अर्थव्यवस्थेलाही मदत मिळणार आहे, त्यासोबतच रोजगाराच्या अनेक संधी निर्माण होतील.●

भारताला उत्पादनाचे जागतिक केंद्र बनवण्याच्या दिशेने वाटचाल

टेलिकॉम-इलेक्ट्रॉनिक क्षेत्रात भारताला जागतिक उत्पादनाचे केंद्र म्हणून विकसित करणे, औषधी क्षेत्रात उत्पादनाची क्षमता वाढवणे यासाठी पीएलआय – म्हणजेच उत्पादन-संलग्न प्रोत्साहन योजना सुरु करण्यासोबतच, मुलांची काळजी आणि त्यांचे हित सुनिश्चित करण्यासाठी कायदेशीर सुधारणांच्या दिशेने केंद्र सरकारने महत्वाची पावले उचलली आहेत.

- निर्णय : आयटी हार्डवेअर साठी उत्पादन-संलग्न प्रोत्साहन (पीएलआय) योजनेला मंजुरी
- प्रभाव : यामुळे देशांतर्गत उत्पादनाला प्रोत्साहन आणि आयटी हार्डवेअर च्या मूल्य साखळीत मोठ्या गुंतवणुकीला चालना मिळेल.
- यामुळे 3.3 लाख कोटी रुपयांचे उत्पादन होईल, 2.4 लाख कोटी रुपयांच्या (उत्पादनाच्या 75 %) मालाची निर्यात होईल. यामुळे प्रत्यक्ष कर महसूलापोटी 1090 कोटी रुपये मिळतील आणि सुमारे 1.8 लाख रोजगाराच्या नव्या संधी उपलब्ध होतील.
- मेक इन इंडिया आणि डिजिटल इंडिया ला प्रोत्साहन मिळेल, ज्यातून इलेक्ट्रॉनिक व्यवस्थेचे डिझाईन आणि उत्पादनाला जागतिक केंद्राचे स्थान मिळेल.
- चार वर्षात एकूण 7350 कोटी रुपयांची गुंतवणूक केली जाणार. पाल कंपन्यांना चार वर्षासाठी भारतात निर्माण झालेल्या वस्तूंच्या शुद्ध वृद्धीशील विक्रीवर एक टक्क्यापासून ते चार टक्क्यांपर्यंत प्रोत्साहन (सवलत) दिले जाईल.
- निर्णय : टेलिकॉम आणि नेटवर्किंग उत्पादनांसाठी पीएलआय योजनेला मंजुरी.
- प्रभाव : एक एप्रिल 2021 पासून सुरु होणार असलेल्या या योजनेअंतर्गत पाच वर्षात 12, 195 कोटी रुपये खर्च होतील. यामुळे उत्पादनात 2 लाख कोटी रुपयांपेक्षा अधिकची वाढ होईल. टेलिकॉम आणि नेटवर्किंग उत्पादनांना प्रोत्साहन देत, गुंतवणूक आकर्षित केली जाईल.
- योग्य गुंतवणूकदारांना किमान गुंतवणुकीच्या मर्यादेच्या 20 पट पर्यंत प्रोत्साहन दिले जाईल.

- मेड इन इंडिया टेलिकॉम आणि नेटवर्किंग उत्पादनांच्या निर्यातीला प्रोत्साहन दिले जाईल. या अंतर्गत 50 हजारांपेक्षा अधिक मूल्याच्या दूरसंचार उपकरणांच्या आयतीची भरपाई होऊ शकेल.
- 3 हजार कोटी रुपयांची गुंतवणूक होईल. त्यातून मोठ्या प्रमाणावर प्रत्यक्ष आणि अप्रत्यक्ष रोजगार निर्माण होतील.
- निर्णय: औषध उत्पादनांची क्षमता वाढवण्यासाठी औषधनिर्माण क्षेत्रातही पीएलआय ला मंजुरी.
- प्रभाव: ही योजना 2020-21 पासून 2029-30 या कालावधीसाठी असेल, ज्यातून देशांतर्गत औषधे उत्पादकांना लाभ मिळेल आणि निर्यातीचे प्रमाण वाढेल.
यामुळे गुंतागुंतीच्या आणि तंत्रज्ञान युक्त उत्पादनांच्या विकासासाठी नवोन्मेषाला चालना मिळेल. पर्यायाने, स्वस्त आणि सुलभ अशी वैद्यकीय उपकरणे लोकांना मिळतील.
- 15 हजार कोटी रुपयांची गुंतवणूक आणि 20 हजार प्रत्यक्ष व 80 हजार अप्रत्यक्ष रोजगाराच्या संधी उपलब्ध होतील.
- निर्णय : बाल संरक्षण कायदे अधिक सक्षम करण्यासाठी किशोर न्याय (मुलांची काळजी आणि संरक्षण) अधिनियम 2015 मध्ये सुधारणा करण्यास मंजुरी
- प्रभाव : यामुळे बाल संरक्षणाच्या उपाययोजना अधिक मजबूत होतील. अशा प्रकरणांचा निपटारा लवकरात लवकार करण्यासाठी जिल्हाधिकारी आणि उप जिल्हाधिकाऱ्यांना दत्तक घेण्याचे आदेश देण्याचे अधिकार देण्यात आले आहेत.
- या सुधारणेमुळे संकटाच्या परिस्थितीत जिल्हाधिकाऱ्यांना मुलांच्या बाजूने निर्णय घेण्याचा अधिकार मिळेल.

गरीब कल्याण अभियान कोरोना काळात बनले आधार.

जेंव्हा जग कोरोनाच्या संकटात सापडलं तेंव्हा केंद्र सरकारने सर्वात पहिले कुणाची चिंता केली, तर ती गरिबांची. लॉकडाऊनची घोषणा केली, तर सोबतच यामुळे कुणाचीही चूल विझणार नाही, याची देखील तयारी केली. यामुळे लॉकडाऊनची घोषणा केल्यावर दुसऱ्याच दिवशी पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांनी गरिबांसाठी जगातील सगळ्यात मोठे गरीब कल्याण अभियान सुरू केलं, ज्यामुळे कोरोनाशी सूर असलेलं युद्ध जिंकण्यात देशाला मदत....

“ देश असो वा व्यक्ती, संवेदनशीलतेने निर्णय घेतल्याने, कुठल्याही संकटाचा सामना करण्याची ताकद वाढते. म्हणून लॉकडाऊन होताच सरकारने, गरीब कल्याण योजना आणली.

– नरेंद्र मोदी, पंतप्रधान

लॉकडाऊनमध्ये जणू काही आशा मावळत चालली होती. अशा परिस्थितीत देशाची सर्वोच्च प्राथमिकता होती की काहीही झालं तरी गरिबांची चूल विझता कामा नये. इतक्या मोठ्या देशात आमचे गरीब बंधू भगिनी उपाशी रहायला नको. यासाठी केंद्र सरकारने पूर्ण प्रयत्न केले आणि तेव्हा आशेचा किरण म्हणून पंतप्रधान गरीब कल्याण अभियान आणि रोजगार योजना सुरू झाली. सिकंदरपूर येथे या योजने अंतर्गत सार्वजनिक शौचालयाचं बांधकाम सुरू झालं. लालो येथे मजुरी करत होते, मनोज राज मिस्त्री आणि सुंदर रंगकाम करत. तिघांनाही येथे काम मिळाले. लालो म्हणतात जर घराजवळच काम मिळत असेल तर दुसऱ्या राज्यात कशाला जायचं? उपाशी झोपणं म्हणजे काय हे तोच समजू शकतो ज्याने गरीबांचं हे दुःख

प्रधानमंत्री गरीब कल्याण योजना (पीएमजीकेवाय)

- 2.76 लाख कोटी रुपयांची तरतूद
- 80 कोटी लोकांना मोफत धान्य
- 42 कोटीपेक्षा अधिक शेतकरी, महिला, ज्येष्ठ नागरिक, गरीब आणि गरजू लोकांच्या खात्यात थेट रोख रक्कम.

मनरेगाच्या मजुरीत वाढ

मनरेगा च्या मजुरीत 20 रुपयांची वाढ करण्यात आली आहे. सप्टेंबर 2020 पर्यंत 195.21 कोटी कार्य दिवसांचा रोजगार तयार करण्यात आला. त्याशिवाय, वेतन आणि सामग्रीच्या प्रलंबित रकमेचे वितरण करण्यासाठी, राज्यांना 59, 618 कोटी रुपये जारी करण्यात आले.

- **पंतप्रधान गरीब कल्याण अन्न योजना:** या योजने अंतर्गत गरिबांना आठ महिने मोफत अन्नधान्य पुरवले गेले. एप्रिल आणि जून 2020 दरम्यान 18.8 कोटी लाभार्थ्यांना एकूण 5.43 लाख मेट्रिक टन डाळ वितरीत केली गेली.
- **संधीत क्षेत्रात कमी उत्पन्न असलेल्यांना मदत:** ज्या ठिकाणी 100 पेक्षा कमी कामगारांना दरमहा 15,000 रुपयांपेक्षा कमी वेतन मिळत होते. सरकारने जून पर्यंत त्यांच्या पीएफ खात्यात त्यांच्या मासिक मजुरीच्या २४% रक्कम जमा करण्याचा प्रस्ताव आणला. सरकारने ४३ लाख कर्मचाऱ्यांच्या खात्यात २४% अंशदान जमा केले. २४७६ कोटी रुपये दिले गेले.

अनुभवले असेल. म्हणूनच, करोनामुळे 'जीवन असेल तर जग असेल, म्हणत पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांनी देशात कडक लॉकडाऊनची घोषणा केली तेव्हा 48 तासांच्या आत 26 मार्च 2020 ला पंतप्रधान गरीब कल्याण अभियान सुरु केलं. या योजने अंतर्गत पंतप्रधानांनी 1.75 लाख कोटी रुपयांचे मदत पॅकेज जाहीर केले. गरिबांना सुरक्षा देणे आणि त्यांना कोरोना विषाणूविरुद्ध लढाईत मदत करणे हा यामागचा उद्देश होता. या योजने अंतर्गत 30 जून पर्यंत कोट्यवधी गरीब कुटुंबांना मोफत धान्य दिले जाऊ लागले. इतकेच नाही, गरज पडली तर ही योजना छठ - दिवाळी पर्यंत देखील वाढविण्यात आली. झारखंडच्या गीरीडोह येथील रामशंकर ठाकूर असो की मध्य

शक्य ती सर्व मदत.....

- **विमा:** सरकारी दवाखान्यात आणि आरोग्य केंद्रात कोरोना महामारीशी लढत असलेल्या 22 लाखांहून अधिक आरोग्य कर्मचा-यांचा ५० लाख रुपयांहून अधिकचा विमा. यात सफाई कर्मचारी, चिकित्सा कर्मचारी आणि तंत्रज्ञ यांचा देखील समावेश.
- **शेतकऱ्यांना लाभ:** पीएम शेतकरी योजनेत डिसेंबर 2020 पर्यंत 9 कोटी शेतकऱ्यांच्या खात्यात तीनदा दोन-दोन हजार रुपये जमा करण्यात आले.
- **गरिबांना मदत:** २०.६५ पेक्षा जास्त महिला पंतप्रधान जन-धन योजना खाते धारकांच्या खात्यात तीन महिने पाच - पाचशे रुपये जमा करण्यात आले. पहिला हप्ता १०,३२५ कोटी रुपये, दुसऱ्या हप्त्यात 20.63 कोटी महिलांना 10,३१५ कोटी रुपये आणि तिसऱ्या हप्त्यात २०.६२ कोटी महिलांना १०,३१२ कोटी रुपये देण्यात आले. या शिवाय, दोनदा पाच-पाचशे रुपये असे जवळपास 2.81 कोटी ज्येष्ठ नागरिक, विधवा आणि दिव्यांगांच्या खात्यात 2,८१४.५ कोटी रुपये जमा करण्यात आले. जवळपास १.८२ कोटी बांधकाम मजुरांना ४,९८७.१८ कोटी रुपये मदत देण्यात आली.
- **मोफत गॅस सिलेंडर:** पंतप्रधान उज्ज्वला योजने (पीएमयुवाय) अंतर्गत एप्रिल पासून मे 2020 पर्यंत 8.52 कोटी पेक्षा अधिक गॅस सिलेंडर दिले गेले. सोबतच, या योजनेत जून 2020 मध्ये 3.27 कोटी अतिरिक्त लाभार्थ्यांना तसेच जुलै 2020 मध्ये 1.05 कोटी गरीब कुटुंबांना मोफत गॅस सिलेंडर देण्यात आले.

प्रदेशाच्या अनुषंगाने बिजुरी गावातील अनिता, देशात असे 80 कोटी लोक आहेत ज्यांना मोफत धान्य वाटपाच्या जगातील सर्वात मोठ्या योजनेचा लाभ मिळाला आहे. या मोठ्या योजनेचे यश बघून जग देखील आश्चर्यचकित झाले. या योजने अंतर्गत देशातील 80 कोटी गरीब कुटुंबांच्या प्रत्येक सदस्याला दर महिन्याला 5 किलो गहू किंवा तांदूळ आणि प्रत्येक कुटुंबाला एक किलो डाळ मोफत देण्यात आली. हे धान्य गरिबांना सध्या मिळत असलेल्या धान्याव्यतिरिक्त देण्यात आले. पंतप्रधान गरीब कल्याण अन्न योजना दोन टप्प्यांत राबविली गेली. दोन्ही टप्पे मिळून या योजनेत जवळ जवळ दीड लाख कोटी रुपये खर्च झाले.●

देशाच्या विकासाचा मार्ग बनतो आहे सर्वसाधारण अर्थसंकल्प

कोरोनाकाळानंतर सादर झालेल्या पहिल्या सर्वसाधारण अर्थसंकल्पावर आलेल्या सकारात्मक प्रतिक्रियेने देशाचा कल दाखवला तर आता शीर्ष नेतृत्व तो अमलात आणण्याची तयारी करत आहे जेणेकरून अर्थसंकल्प केवळ एक आर्थिक औपचारिकता नाही, याचं गांभीर्य लक्षात घेऊन प्रत्येक क्षेत्रात शेवटच्या व्यक्तीपर्यंत त्याचे लाभ पोहोचतील हे सुनिश्चित करण्यासाठी प्रयत्न केले पाहिजे.

संसदीय इतिहासात कदाचित असं पहिल्यांदाच होत असेल की सर्वसाधारण अर्थसंकल्प प्रत्यक्षात तंतोतंत साकार करणे हे देशाच्या सर्वोच्च नेतृत्वाची प्राथमिकता आहे. देशाच्या प्रत्येक क्षेत्राला यावेळी अर्थसंकल्पाच्या गांभीर्याची जाणीव करून देऊन, त्याला देशाच्या विकासाचा एक महत्वपूर्ण मार्ग बनविणे हा यामागचा उद्देश आहे. देशाच्या तरुण पिढीच्या मनात एक नवीन आशा निर्माण व्हावी, या विचाराने पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांनी प्रत्येक क्षेत्राशी थेट संवाद साधायला सुरुवात केली आहे आणि याच शृंखलेचा भाग म्हणून त्यांनी आग्रहीपणे निर्गुतवणूकीचं समर्थन केलं, तर पायाभूत सुविधांसाठी वित्तीय स्रोत उभे करणे, आरोग्य सुविधांची गरज, संरक्षण क्षेत्रात आत्मनिर्भरता आणि शेतकऱ्यांशी संबंधित विषयांवर वेबिनारद्वारे चर्चा केली.

पंतप्रधानांनी धोरणात्मक क्षेत्र वगळता इतर क्षेत्रातील सार्वजनिक उपक्रमांच्या खाजगीकरणाचे समर्थन केले. ते म्हणाले की व्यवसाय करणे हे सरकारचे काम नाही. अर्थसंकल्पात घोषणा केलेल्या सुधारणांवर भर देत ते म्हणले केंद्र सरकार 'चलनीकरण आणि आधुनिकीकरण' हा मंत्र घेऊन मार्गक्रमण करत आहे, ज्यामुळे भारतीय अधिक सक्षम होतील. ते म्हणाले की सार्वजनिक क्षेत्रातले अनेक उपक्रम तोट्यात आहेत त्यातील अनेकांना आर्थिक मदतीची गरज आहे. अर्थसंकल्पावर याचा फार मोठा बोजा पडतो. ते म्हणाले कि या अर्थसंकल्पात खाजगी क्षेत्रांची भागीदारी वाढविणे आणि सार्वजनिक क्षेत्रातील संस्थांचे साक्षामिकरण करण्याचा सुस्पष्ट आराखडा तयार केला आहे. त्यांनी स्पष्ट सांगितले, “व्यवसाय करणे सरकारचे काम नाही. जर सरकार असे करू लागले तर त्याचे स्रोत आकुंचित होत जातात.”

सरकार अशा प्रकारे उभा करेल पैसा

किमान सरकार, कमाल प्रशासन या संकल्पावर भर देत पंतप्रधान म्हणाले की अर्थसंकल्पात प्रस्तावित राष्ट्रीय संपत्ती चलनीकरण पाईपलाईन अंतर्गत चार धोरणात्मक क्षेत्र सोडून सर्व 100 सार्वजनिक क्षेत्रातील उद्योगांच्या चलनीकरणाचे ध्येय आहे कारण सरकारकडे अशा अनेक मिळकती आहेत, ज्यांचा पूर्ण वापर झाला नसून त्या वापराविना पडून आहेत. अशा 100 मिळकतींतून 2.5 लाख कोटी रुपये उभे केले जाऊ शकतात. पंतप्रधान म्हणाले, “गुंतवणूकदार आणि ठेवीदारांचा विश्वास आणि पारदर्शकता ही आमची सर्वोच्च प्राथमिकता आहे. देशाच्या आर्थिक क्षेत्राबाबत सरकारचे धोरण एकदम स्वच्छ आहे. या वर्षीच्या अर्थसंकल्पात भारताचे आर्थिक क्षेत्र सक्षम बनविण्याचे धोरण पुढे नेले आहे.”

कृषी क्षेत्रात संशोधनाची गरज

कृषी क्षेत्रात अर्थसंकल्पीय तरतुदींची प्रभावी अंमलबजावणी होण्यासाठी पंतप्रधान मोदींनी कृषी क्षेत्रात संशोधन आणि विकासात खाजगी क्षेत्राच्या अधिकाधिक सहभागावर जोर दिला आहे. त्यांच्या भाषणातले मुद्दे:

- २१व्या शतकातील भारतात कृषी उत्पन्न वाढविण्यासोबतच पीक उत्पादना नंतर खाद्य प्रक्रिया क्रांतीची गरज आहे.

भारताकडे शस्त्र आणि सैन्य उपकरणे बनविण्याचा अनेक शतकांचा अनुभव आहे. पण स्वातंत्र्यानंतर अनेक कारणांनी ही व्यवस्था हवी तितकी सक्षम करण्यात आली नाही. भारत आता आपली सुरक्षा उत्पादन क्षमता वेगाने वाढविण्यास कटिबद्ध आहे. मात्र आता संरक्षण क्षेत्रात निर्माण क्षमता वाढविण्यावर भर दिला जात आहे. भारताने संरक्षण क्षेत्राशी संबंधित अशा 100 संरक्षण वस्तूंची यादी बनविली आहे, ज्या स्थानिक उद्योगांच्या मदतीनेच बनविल्या जाऊ शकतात. पंतप्रधानांच्या शब्दात, “सरकारी भाषेत ही नकारात्मक यादी आहे, मात्र आत्मनिर्भरतेच्या भाषेत ही सकारात्मक यादी आहे.” ते म्हणाले भारत आज आपली क्षमता आणि गुणवत्ता वेगाने वाढवीत आहे. एक काळ होता, जेव्हा आपल्या लढाऊ विमान तेजसची फाईल बंद करण्याची वेळ आली होती, पण आमच्या प्रयत्नांनी आज तेजस दिमाखात आकाशात भरारी घेत आहे. संरक्षण क्षेत्रासाठी केलेल्या तरतुदींच्या अंमलबजावणी बहुल पंतप्रधान म्हणाले:

आरोग्य क्षेत्रात जगाचा नवा विश्वास : भारत

आरोग्य क्षेत्र प्रथमच कुठल्याही अर्थसंकल्पाच्या केंद्रस्थानी आहे. या क्षेत्रात अर्थसंकल्पाच्या तरतुदींच्या प्रभावी अंमलबजावणीवर पंतप्रधान म्हणाले:

- आरोग्य क्षेत्रासाठी या वर्षीच्या अर्थसंकल्पातील वितरण प्रत्येक देशावासीयाला उत्तम आरोग्य सेवा देण्याच्या आमच्या कटिबद्धतेचे प्रतिक आहे.
- भारताला निरोगी ठेवण्यासाठी, आम्ही चार आघाड्यांवर काम करत आहोत. पहिली आघाडी - आजारपण थांबवणे, दुसरी आघाडी - गरीबातल्या गरीब व्यक्तीला किफायतशीर आणि परिणामकारक उपचार मिळवून देणे ही आहे.
- तिसरी आघाडी - आरोग्य पायाभूत सुविधा आणि आरोग्य कर्मचाऱ्यांचे प्रमाण आणि गुणवत्ता वाढविणे ही आहे. चौथी आघाडी - समस्या सोडविण्यासाठी मिशन मोडवर काम करायचे आहे.

- आपल्याला प्रक्रिया केलेल्या खाद्य पदार्थासाठी देशाच्या कृषी क्षेत्राचा जागतिक बाजारपेठेत विस्तार करावयाचा आहे. सरकारने पशुपालन, दुग्धविकास आणि मत्स्यपालन क्षेत्रांना प्राथमिकता देत कृषी कर्जाचे लक्ष्य वाढवून 16.50 लाख कोटी केले आहे.
- ऑपरेशन ग्रीन अंतर्गत फळे आणि भाज्यांच्या वाहतुकीवर 50 टक्के अनुदान दिले जाते, किसान रेल देशासाठी शीत गृह जाळ्याचे एक सशक्त मध्यम बनली आहे.

संरक्षण निर्मितीचे क्षेत्र वाढत आहे

- २०१४ नंतर आम्ही संरक्षण क्षेत्रातील व्यापारात पारदर्शकता, संधी आणि उद्योगपूरक वातावरण या सोबत पुढे जात आहोत. आम्ही परवानामुक्त, नियमनमुक्त तज्ञांना प्रोत्साहन, परदेशी गुंतवणूकीचे उदार धोरण याबाबत पावलं उचलली आहेत.
- आपल्याला संरक्षण क्षेत्रातील आत्मनिर्भरता, आपले सैनिक आणि तरुण पिढी, दोघांच्याही सक्षमीकरणाच्या रूपात बघावे लागेल. खाजगी क्षेत्रांना माझा आग्रह आहे की त्यांनी उत्पादनासोबतच डिझाईन आणि विकासाच्या क्षेत्रातही पुढे यावे.
- आमचे सरकार आपले अभियंते - शास्त्रज्ञांच्या क्षमतांवर अवलंबून आहे. आज तेजस विमाने आकाशात झेपावत आहेत. काही आठवड्यांपूर्वी 48 हजार कोटी रुपयांची ऑर्डर देण्यात आली होती.

पंतप्रधानांचे पूर्ण
भाषण ऐकण्यासाठी
QR कोड स्कॅन करा.

पर्यावरण संरक्षणासाठी कटिबद्ध भारत

जेव्हा संपूर्ण जगात मोठ्या प्रमाणात होणारी जंगलतोड आणि कमी होणाऱ्या जलस्रोतांसोबतच हवामान बदलाच्या समस्यांचा सामना करत असताना, पॅरिस करारांतर्गत वैश्विक तापमान 2 अंश सेल्सियस पर्यंत रोखण्यात हातभार लावणारा भारत हा एकमेव देश आहे. 21 मार्चला आंतरराष्ट्रीय वन दिन आणि 22 मार्च रोजी आंतरराष्ट्रीय जल दिन साजरा करताना, केंद्र सरकारच्या या प्रयत्नांमध्ये आपण कसे योगदान देऊ शकतो याचा नक्की विचार करा...

'निसर्गदेवता' या आपल्या तत्वाचे पालन करताना भारत आदी-अनादी काळापासून जंगल आणि जीवन यांना एकाच दृष्टीने पाहत आला आहे. एवढेच नव्हे, तर भारत हा जगातील एकमेव देश आहे, जिथे आजही नद्यांची पूजा केली जाते. सम्राट अशोकापासून ते अगदी महात्मा गांधी पर्यंत प्रत्येकाने आपल्या वक्त्याव्यामधून, पर्यावरण आणि जल संवर्धनाला नेहमीच प्राधान्य दिले आहे. 23 फेब्रुवारी रोजी संयुक्त राष्ट्रांच्या सुरक्षा परिषदेत हवामान बदलवर आयोजित खुल्या चर्चेत भारताचे पर्यावरण आणि हवामान बदल मंत्री प्रकाश जावडेकर यांनी शुक्ला आपल्या भाषणाची सुरुवात, शुक्ल यजुर्वेदाच्या एका वेदिक श्लोकाने केली तेव्हा पर्यावरणा बाबतच्या आमच्या बांधिलकीची दखल संपूर्ण जगाने घेतली-

ॐ द्यौः शान्तिरन्तरिक्षं शान्तिः,

पृथ्वी शान्तिरापः शान्तिरोषधयः शान्तिः ।

वनस्पतयः शान्तिर्विश्वे देवाः शान्तिर्ब्रह्म शान्तिः,

सर्वे शान्तिः, शान्तिरेव शान्तिः, सा मा शान्तिरेधि ॥

अर्थात, “अंतराळ, आकाश, पृथ्वीमध्ये संतुलन राहू द्या ! झाडे-झुडपे वाढू द्या ! देवाची कृपा राहू द्या आणि आत्म्याला आनंद लाभू द्या. प्रत्येक गोष्टीत संतुलन ठेवा आणि अशी शांती आपल्यातील प्रत्येकाला लाभू दे !

जागतिक आरोग्य संघटनेच्या अहवालानुसार, दरवर्षी जगातील 38 लाख लोकांचा मृत्यू हा वायू प्रदूषणामुळे होतो. सर्व अहवाल आणि सर्वेक्षण असे दर्शवितात की दरवर्षी जंगलांचे क्षेत्रफळ कमी होत आहे. पाण्याचे स्रोत संपत आहेत. नद्या मार्ग बदलत आहेत... आणि या सर्व कारणांमुळे नैसर्गिक आपत्तींना सामोरे जावे लागत आहे. या समस्यांचे निराकरण करण्यासाठी २०१५ मध्ये जगातील १९६ देशांनी पॅरिसमध्ये विचार-मंथन केले. त्यानंतर विकसित देशांसोबतच विकसनशील देशांसाठी काही लक्ष्य निश्चित करण्यात आली.

सगळ्यांनी एकत्रितपणे या जागतिक संकटांचा सामना करणे हे याचे उद्दिष्ट होते, परंतु समोर आलेल्या अहवालानुसार हे उद्दिष्ट साध्य करणारा भारत हा एकमेव देश आहे.

जल आणि जंगल...दोघांवर लक्ष

जागतिक हवामान बदल कामगिरी निर्देशांक (ग्लोबल क्लाइमेट रेटिंग्जफॉर्मन्स इंडेक्स) मध्ये भारत अखिल 10 देशांमध्ये समाविष्ट आहे. पॅरिस हवामान बदल कराराच्या पाचव्या वर्षानिमित्त सादर केलेल्या एका अहवालानुसार जागतिक हवामान बदल कामगिरी निर्देशांक 2021 मध्ये भारत अखिल दहा देशांमध्ये स्थान मिळविण्यात यशस्वी झाला आहे. निर्देशांकात भारत दहाव्या क्रमांकावर आहे. वर्ष 2014 मध्ये भारत 31 व्या स्थानावर होता. हे लक्ष्य अगदी सहजगत्या साध्य झाले नाही. त्यामागे मागील काही वर्षांतील अथक मेहनत होते आणि दूरदृष्टी आहे, ज्यांतर्गत मागील चार वर्षात भारतातील जंगलांचे क्षेत्र 13 हजार किलोमीटर पर्यंत वाढले आहे.

एकूण 8,07,276

चौ.कि.मी. भारतामध्ये जंगल आणि वनक्षेत्र आहे, जे देशाच्या एकूण भौगोलिक क्षेत्राच्या 24.56% आहे. भारतीय वन सर्वेक्षण अहवालानुसार

- 2019 मध्ये प्रथमच स्वच्छ वातावरणाच्या दिशेने राष्ट्रीय स्वच्छ हवा कार्यक्रम सुरू करण्यात आला. या अंतर्गत वर्ष 2024 पर्यंत हवेतील पीएम 2.5 आणि पीएम 10 या हानिकारक कणांचे प्रमाण ३० टक्क्यांपर्यंत कमी करण्याचे उद्दीष्ट आहे.
- वायू प्रदूषण कमी करण्यासाठी बीएस -4 नंतर थेट बीएस -6 मानकांची अंमलबजावणी केली तसेच इलेक्ट्रिक वाहनांना प्रोत्साहन देण्यासाठी नवीन धोरण तयार केले.
- पर्यावरणासह पाण्याचे संवर्धन करण्याच्या दिशेने उजाला, स्वच्छ भारत आणि नमामि गंगे या योजना महत्वाच्या असल्याचे सिद्ध होत आहेत. नमामि गंगे योजनेतर्गत 305 प्रकल्पांना मंजुरी देण्यात आली.
- वनक्षेत्रातील पर्यावरणीय यंत्रणा वाचविण्यासाठी वन्यजीव संवर्धनाच्या विशेष योजनांवर लक्ष केंद्रित केले आहे. तसेच सागरी जीवनाचे संरक्षण करण्यासाठी प्लास्टिकचे समूळ उच्चाटन आणि जलचरांच्या संवर्धनासाठी, संरक्षण धोरण सुरू केले आहे.
- वन संवर्धनासाठी नवीकरणीय ऊर्जेच्या दिशेने भारताने जगातील सर्व देशांमध्ये सर्वात प्रभावी पावले उचलली आहेत. आंतरराष्ट्रीय सौर संस्था स्थापन केली. 2022 पर्यंत 175 गीगावॉट नवीकरणीय उर्जेचे लक्ष्य निर्धारित वेळेआधीच पूर्ण केले.
- ३१ नद्यांना जोडण्यासाठी विस्तृत कृती आराखडा तयार केला जात आहे.

- वर्ष 2017 च्या तुलनेत देशातील वन आणि जंगल क्षेत्र 5,188 चौरस किलो मीटरने वाढले (0.65%) आहे.
- देशातील एकूण जंगल क्षेत्र 7,12,249 चौरस किमी असून ते एकूण भौगोलिक क्षेत्राच्या 21.67 टक्के आहे.
- कर्नाटकातील वनक्षेत्रात सर्वाधिक 1025 चौरस किलो मीटर ची वृद्धी झाली. त्याखालोखाल आंध्र प्रदेश (९९० चौरस किलो मीटर), केरळ (८२३ चौरस किलो मीटर), जम्मू-काश्मीर (३७१ चौरस किलो मीटर) आणि हिमाचल प्रदेश (334 चौरस किलो मीटर) आहे.
- लाकडाच्या पारंपारिक इंधनाऐवजी घरात एलपीजी वापरण्यासाठी उज्ज्वला योजना सुरू केली. त्या अंतर्गत आतापर्यंत 8 कोटींहून अधिक कनेक्शन देण्यात आले आहेत.

गेल्या 6 वर्षात जल आणि जंगल संवर्धनाच्या दिशेने केलेले हे प्रयत्न आहेत. पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांनी तमिळनाडूच्या ममल्लापुरम समुद्रकिनार्यावर स्वतः कचरा उचलून निसर्गाचे संरक्षण करण्याचा संदेश दिला, पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांच्या या

चिन्ताच्या माध्यमातून आपण केंद्र पर्यावरण संरक्षणाशी संबंधित केंद्र सरकारची काळजी सहजपणे समजून घेऊ शकतो. अशा परिस्थितीत पर्यावरण संरक्षणाच्या या प्रयत्नात हातभार लावणे ही आपल्या सर्वांची जबाबदारी आहे. ●

शाळा सुरु झाल्या मुलांचे चेहरे फुलले

एकविसाव्या शतकातील विद्यार्थ्यांसाठी कोरोनाची आपत्ती ही एक अशी भावना आहे जी ते कधीच विसरू शकणार नाहीत. सुरक्षितता प्रोटोकॉलने शाळा व महाविद्यालये सुरु होत असल्याने 11 महिन्यांपासून घरातूनच ऑनलाइन अभ्यास करणाऱ्या विद्यार्थ्यांचे आयुष्य आता हळूहळू सामान्य होत आहे. आता विद्यार्थी शाळेत पुन्हा एकदा मजा-मस्ती, खेळण्यासोबतच मोकळ्या हवेत श्वास घेण्यासाठी सज्ज आहेत.

कोरोनामुळे, इतके दिवस घराच्या चार भिंतींमध्ये घालवल्यानंतर जेव्हा मी शाळेत पोहोचले आणि मित्रांसोबत शाळेतल्या विविध उपक्रमांमध्ये भाग घेतला, तेव्हा मला वाटले की हाच माझ्या आयुष्यातील अनमोल निधी आहे. कोरोना काळात सर्व काही बंद होते आणि अभ्यास देखील फक्त ऑनलाईन पद्धतीने सुरु होता. पण आता मला वाटतं की जुने दिवस पुन्हा एकदा परत आले आहेत," असे पटना येथे राहणाऱ्या आणि देहरादून येथील निवासी 'द इंडियन पब्लिक स्कूल' मध्ये शिकणाऱ्या ज्योतीचे म्हणणे आहे. गेल्या फेब्रुवारीमध्ये जेव्हा ती शाळेत पोहोचली तेव्हा तिने घरून येताना कोरोनाचा आरटी-पीसीआर चाचणी अहवाल आणला होता, परंतु शाळेने पुन्हा एकदा आरटी-पीसीआर चाचणी केली. त्यानंतर, विद्यार्थ्यांना एका आठवड्यासाठी विलगीकरणात ठेवण्यात आले होते, तिथे त्यांना त्यांच्या जेवणापासून सर्व काही खोलीतच दिले जात होते. सुरुवातीला ते विचित्र वाटले पण आता 11 महिन्यांनंतर परत तेच दिवस आले आहेत असे तिला वाटते. इतक्या दिवसानंतर मोबाईलमधून बाहेर पडून वास्तविक जगात पाऊल ठेवणे

ही एक सुखद भावना आहे असे नागालँडच्या वज्रदीपन सांगतो. त्याचप्रमाणे, दिवसभर मोबाईल आणि संगणकावर अभ्यास करून कंटाळा आला होता आणि पूर्णपणे निर्जीव असल्यासारखे वाटत होते. पण आता शाळेत आल्यानंतर फुटबॉलच्या मैदानात खेळल्यानंतर आता त्याचे मन देखील त्या चेंडू प्रमाणे उसळी घेत आहे असे हिमाचल प्रदेशातील शार्दुलचे म्हणणे आहे. अशीच कथा केवळ देशातील निवासी शाळांमधील नाही तर इतर शाळांचीही आहे.

आयुष केडिया हा गाझियाबादचा रहिवासी आहे. तो बाल भारती पब्लिक स्कूलमध्ये इयत्ता अकरावीत शिकतो. कोरोनामुळे बऱ्याच दिवसांपासून बंद असलेली आयुषची शाळा आता सुरु झाली आहे. आता रोज शाळेत जाणारा आयुष शाळा पुन्हा सुरु झाल्यामुळे खूप आनंदी आणि उत्साही दिसत आहे. तो सांगतो, "11 महिन्यांनंतर शाळा सुरु झाल्याने खूप आनंद झाला आहे. ऑनलाइन अभ्यासामध्ये बऱ्याच गोष्टी समजत नव्हत्या आणि मित्रांना देखील भेटू शकत नव्हतो.

कोरोना काळात बदलले शाळांचे नियम

- शिक्षण मंत्रालयाने 'निष्ठा' हा कार्यक्रम राबविला. हा एक ऑनलाइन क्षमता निर्माण कार्यक्रम असून यामध्ये देशातील सर्व 42,00,000 प्राथमिक शाळेतील शिक्षक आणि मुख्याध्यापकांचा समावेश आहे.
- लॉकडाउन सुरू होताच सीबीएसई, केंद्रीय विद्यालय संघटना (केव्हीएस) आणि जवाहर नवोदय विद्यालय (जेएनव्ही) यांनी शिक्षकांना ऑनलाईन शिक्षणाबाबत प्रशिक्षण देण्यासाठी व्यापक प्रयत्न सुरू केले. या प्रक्रियेत संपूर्ण देशात सीबीएसईने 4,80,000 शिक्षकांना, केव्हीएसने १५,८५५ आणि जेएनव्हीने ९,०८५ शिक्षकांना प्रशिक्षण दिले.
- सीबीएसईने सध्याच्या शैक्षणिक सत्रापासून माध्यमिक स्तरावर इयत्ता नववीसाठी शारीरिक कवायत (फिजिकल ॲक्टिव्हिटी ट्रेनर) हा नवीन विषय सुरू केला आहे. विद्यार्थ्यांना शारीरिक तंदुरुस्तीचे महत्त्व समजावून सांगण्यासाठी केव्हीएसमध्ये विद्यार्थ्यांसाठी फिटनेस प्रशिक्षण आणि योगाच्या ऑनलाईन सत्राचे आयोजन.
- विद्यार्थ्यांच्या मानसिक आरोग्याच्या संदर्भात शिक्षण मंत्रालयाने 'मनोदर्पण' हा एक नवीन उपक्रम सुरू केला आहे. यात कोरोना उद्रेकादरम्यान आणि नंतर विद्यार्थी, शिक्षक आणि कुटुंबियांच्या मानसिक आणि भावनिक आरोग्यासाठी मानसिक आणि सामाजिक सहाय्यता प्रदान करण्यासाठी अनेक क्रियाकलापांचा समावेश केला आहे.

- विद्यार्थ्यांना सुलभतेने डिजिटल शिक्षण प्राप्त व्हावे यासाठी 34 डीटीएच टीव्ही वाहिन्यांचा स्वयंम प्रभा हा समूह आणि सामुदायिक (कम्युनिटी) रेडिओसह रेडिओचा व्यापक वापर. याच्या मदतीने दुर्गम भागातील विद्यार्थ्यांना देखील 24 तास शिक्षण प्रदान करण्यात यश.
- 'दिक्षा' वर उपलब्ध असलेली ऑनलाइन शिक्षण सामग्री आता 'स्वयं प्रभा' या टीव्ही वाहिनीद्वारे उपलब्ध आहे. ज्या विद्यार्थ्यांना इंटरनेटची सुविधा उपलब्ध नाही अशा विद्यार्थ्यांना स्वयं प्रभा डीटीएच वाहिनीच्या माध्यमातून मदत करणे. या माध्यमातून 1 कोटी 60 लाख विद्यार्थ्यांनी 3,605 अभ्यासक्रम पूर्ण केले. शैक्षणिक कार्यक्रमांसाठी 'ज्ञान' च्या माध्यमातून 58 देशांतील 800 प्राध्यापकांनी 2101 अभ्यासक्रम घेतले.
- मागील काही वर्षांमध्ये उत्कृष्ट डिजिटल शैक्षणिक सामग्री तयार केली आहे. ही सर्व शैक्षणिक सामग्री दीक्षा, स्वयंम, आभासी लॅब, ई-पीजी पाठशाला आणि राष्ट्रीय डिजिटल लायब्ररी अशा विविध व्यासपीठांवर उपलब्ध आहे.
- हिंदी, इंग्रजी, उर्दू आणि संस्कृतमध्ये सुमारे २,००० ऑडिओ रेडिओ कार्यक्रम प्रसारित केले जात आहेत.

हे सर्व बऱ्याच काळापासून बंद होते, यामुळे खूप त्रास झाला. आता शिक्षक आणि मित्रांना भेटू शकत असल्यामुळे अभ्यासाव्यतिरिक्त इतर गोष्टींमध्ये देखील खूप मदत होते. मला या सगळ्या गोष्टींची उणीव प्रकर्षाने जाणवत होती.” कोरोनामुळे लावलेल्या लॉकडाऊनचा सर्वाधिक परिणाम झा बाल-मनावर झाला. पण आता शासनाच्या निर्देशानंतर सर्व प्रोटोकॉलचे पालन करून शाळा सुरू होत आहेत, मुलांचे फुललेले आणि हसरे चेहरे हेच सांगत आहेत की आता आयुष्य पुन्हा रुळावर येत आहे. या आपत्तीचा शिक्षणावर कोणताही परिणाम

होऊ नये म्हणून केंद्र सरकारने कोरोना कालावधीत पूर्ण व्यवस्था केली. विद्यार्थ्यांपर्यंत पोहोचण्यासाठी केंद्रीय शिक्षण मंत्रालयाने डिजिटल माध्यमातून शिक्षणाचा प्रवास सुरूच ठेवला. आत्मनिर्भर भारत अभियानांतर्गत डिजिटल संसाधने विद्यार्थ्यांपर्यंत पोहोचली आणि पीएम ई-विद्यासारखे व्यापक उपक्रम हाती घेण्यात आले. जिथे मुलांना इंटरनेट सुविधा उपलब्ध नाही तिथे डीटीएचच्या माध्यमातून मुलांचे शिक्षण सुनिश्चित केले. ●

लसीकरण मोहीम

आता चहू लागले इंद्रधनुचे रंग

भारतासारख्या विस्तीर्ण प्रदेश असलेल्या देशात जीवन सुरक्षा हे एक आव्हानात्मक काम आहे. अशा परिस्थितीत, बऱ्याच रोगांपासून बचाव करण्यासाठी लसीकरण हा एक प्रभावी मार्ग आहे. तथापि, ही एक अतिशय खर्चिक पद्धत आहे. तसेच, समाजातील एक मोठा वर्ग अजूनही अशिक्षित आणि संवादाचा अभाव या सगळ्याचा सामना करत आहे. रुढी-परंपरा आणि कठीण भौगोलिक परिस्थिती यासारख्या आव्हानांमुळे लोकं लसीकरण करण्यात रस दाखवत नाहीत. अशा विचारसरणीचा शेवट करण्यासाठी सरकारला अतिरिक्त प्रयत्न करावे लागले...

आसामच्या धुबरी जिल्ह्यात विटभट्टीमध्ये रोजंदारीवर काम करणारा नयन आपल्या मुलांना लसी देण्यासाठी जाऊ शकला नाही कारण जर त्याने कामावर सुट्टी घेतली असती तर त्याला त्या दिवसाचे वेतन मिळाले नसते. वारंवार प्रयत्न करूनही पालक आपल्या मुलांना लस केंद्रावर नेऊ शकत नव्हते. अशा परिस्थितीत आरोग्य अधिकाऱ्यांनी कामगारांच्या कामाच्या ठिकाणी जाऊन मुलांचे लसीकरण करण्याचा निर्णय घेतला आणि सुमारे 30 मुलांना लसी दिल्या. आसामच्या चिरांग, मोरीगाव आणि लखीमपूरमध्येही अशीच परिस्थिती होती, ती मिशन इंद्रधनुषने सुधारली. लखीमपूरमधील विशेष लसीकरण मोहिमेमुळे 90 टक्के लसीकरण करण्यात यश मिळाले.

धोकादायक आजारांपासून जीव वाचविण्याचा लसीकरण हा सर्वात प्रभावी मार्ग आहे. जनतेची भीती दूर करण्यासाठी आणि लसीचे महत्त्व पटवून देण्यासाठी जनजागृती करण्यासाठी सरकार अथक प्रयत्न करीत आहे. 16 मार्च रोजी राष्ट्रीय लसीकरण दिन साजरा करणे हा त्याच उपक्रमाचा एक महत्त्वाचा भाग आहे. खरेतर, देशात पोलिओचा पहिला डोस ज्या दिवशी दिला तो दिवस होता 16 मार्च. पाच वर्षांखालील मुलांना पोलिओ लसचे दोन थेंब देणारी पल्स पोलिओ ही एक मोठी मोहीम होती. व्यापक स्तरावर सुरु केलेय या लसीकरण मोहिमेचा सकारात्मक परिणाम म्हणजे, 27 मार्च 2014 रोजी भारताला 'पोलिओ-मुक्त प्रमाणपत्र' प्राप्त झाले. पल्स पोलिओ मोहिमेची 'दो बूंद जिंदगी की' ही टॅगलाइन अजूनही जनतेच्या मनात रुजलेली आहे.

मिशन इन्द्रधनुष

भारत तीन दशकांहून अधिक कालावधीपासून लसीकरण कार्यक्रम राबवित आहे, असे असूनही 2014 पर्यंत केवळ 65 टक्के मुलांचे लसीकरण झाले होते. म्हणजेच सुमारे 89 लाख मुलांचे लसीकरण झाले नव्हते.

लहानपणी होणारे आजार आणि अपंगत्वासाठी असंक्रमित आणि अंशतः लसीकरण झालेली मुले सर्वाधिक संवेदनशील असतात. लसीकरण न झालेल्या मुलांमध्ये संसर्गजन्य रोगांमुळे मृत्यू होण्याचा धोका तीन ते सहापट अधिक असतो. लसीकरणाची व्याप्ती वाढविण्यासाठी सरकारने अनेक महत्वपूर्ण धोरणे राबविली आहेत आणि म्हणूनच 2014 च्या सुरुवातीला 'मिशन इन्द्रधनुष' सुरू झाले.

निर्धारित महिन्यांत विशेष मोहिमेद्वारे लसीकरण व्याप्ती वेगाने वाढविणे हे याचे उद्दिष्ट आहे. मिशन इन्द्रधनुष अंतर्गत निर्धारित सर्व लस दोन वर्षांपर्यंतच्या मुलांना आणि गर्भवती महिलांना दिल्या जातात. मिशन इन्द्रधनुषच्या पहिल्या दोन टप्प्यात संपूर्ण लसीकरणाची एकूण व्याप्ती 6.7 टक्क्यांनी वाढली आहे. वर्ष 2017-18 मध्ये इन्टेन्सिफाइड मिशन इन्द्रधनुष (आयएमआय) ची अंमलबजावणी केली. याच्या अंमलबजावणीनंतर, संपूर्ण लसीकरणाची व्याप्ती सरासरी 18.5 टक्क्यांनी वाढली. 23 फेब्रुवारी 2021 पर्यंत मिशन इन्द्रधनुष अंतर्गत एकूण 3,76,00,000 मुलांचे लसीकरण करण्यात आले.

सार्वभौमिक लसीकरण कार्यक्रम

- सार्वभौमिक लसीकरण कार्यक्रम (यूनिवर्सल इम्यूनायजेशन प्रोग्राम) हा डिप्टीरिया आणि लहानपणी होणाऱ्या क्षयरोगाच्या गंभीर स्वरूपाच्या रोगांवर लक्ष केंद्रित करणारी एक लसीकरण मोहीम आहे.
- हा राष्ट्रीय ग्रामीण आरोग्य अभियानाचा एक भाग आहे. यूआयपी लसीकरणाच्या माध्यमातून पाच वर्षांखालील मुलांचा मृत्यू दर कमी करण्यात मोठ्या प्रमाणात मदत झाली आहे. यूआयपी अंतर्गत प्रतिवर्षी 2.67 कोटी नवजात आणि 2.9 कोटी गर्भवती महिलांना लसी दिल्या जातात.
- राष्ट्रीय स्तरावर - डिप्टीरिया, डांग्या खोकला, धनुर्वात, पोलिओ, देवी, गोवर, लहानपणी होणारा क्षयरोग, हिपॅटायटीस बी आणि मेनिनजाइटिस आणि हेमोफिलस इन्फ्लुएंजा टाइप बी मुळे होणारा न्यूमोनिया या रोगांसाठी लसीकरण अभियान राबविले जाते.
- काही भागात रोटाव्हायरस, न्यूमोकोकल न्यूमोनिया आणि जपानी एन्सेफलायटीसची लस दिली जाते. 2014 मध्ये पोलिओचे निर्मूलन, 2015 मध्ये माता आणि नवजात शिशूंना होणाऱ्या धनुर्वाता पासून निर्मूलन (एमएनटीई) आणि देवीचे निर्मूलन ही यूआयपीची प्रमुख कामगिरी आहे.

यूआयपी अंतर्गत नवीन लस

- निष्क्रिय पोलिओ लस (आयपीव्ही): आयपीव्ही हा जगभरातील पोलिओ निर्मूलन धोरणाचा एक भाग आहे. नोव्हेंबर 2015 मध्ये 6 राज्यात आयपीव्ही सुरू केले आणि एप्रिल 2016 पर्यंत संपूर्ण देशात त्याचा विस्तार झाला.
- रोटाव्हायरस लस (आरव्हीव्ही): रोटाव्हायरस अतिसारामुळे होणारा मृत्यू दर आणि आजार कमी करण्यासाठी मार्च 2016 मध्ये आरव्हीव्हीची सुरुवात झाली.
- गोवर रुबेला (एमआर) लस: गोवर निर्मूलन आणि रुबेला नियंत्रणासाठी 2017 पासून संपूर्ण देशभरात टप्प्याटप्प्याने एमआर लसीकरण सुरू केले.
- न्यूमोकोकल कन्जुगेट लस (पीसीव्ही): न्यूमोकोकल न्यूमोनियामुळे होणारा बालमृत्यू दर आणि आजार कमी करण्यासाठी मे 2017 मध्ये पीसीव्हीची सुरुवात करण्यात आली. 2021-22 च्या सर्वसाधारण अर्थसंकल्पातील तरतुदीनुसार, हे 'मेड इन इंडिया' उत्पादन आहे, जे सध्या फक्त 5 राज्यात दिले जात असून लवकरच संपूर्ण देशभरात त्याची अंमलबजावणी होईल. यामुळे दरवर्षी 50,000 पेक्षा जास्त मुलांना मृत्यूपासून वाचविता येईल.
- धनुर्वात (टिटॅनस) आणि अँडल्ट डिप्टीरिया (टीडी) लस: यूआयपीमध्ये टीडी लस देण्याऐवजी टीटी लस दिली जाते.

जगभरातील सुमारे 60% मुले ज्यांना जीवनरक्षक लसी दिल्या जातात त्याचे उत्पादन भारतातच होते, ही प्रत्येक भारतीयासाठी अभिमानाची बाब आहे - नरेंद्र मोदी, पंतप्रधान

एक लस विश्वासाची

जागतिक आरोग्य संघटनेने कोरोना साथीच्या आजाराबाबतची भारताची भूमिका सर्वात महत्वाची असल्याचे मान्य केले आहे. पहिल्या टप्प्यात आरोग्य कर्मचारी आणि आघाडीच्या कामगारांना लस दिल्यानंतर आता सर्वसामान्य जनतेला लस देण्याचा लसीकरणातील सर्वात महत्वाचा टप्पा सुरु झाला. पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांनी स्वतः लस घेऊन जनतेला संदेश दिला आहे...

कोरोना साथीच्या विरुद्ध सुरु केलेला हा लढा आता निर्णायक टप्प्यात आहे. पहिल्या टप्प्यात 1 कोटी 43 लाखांहून अधिक लसी दिल्यानंतर 1 मार्चपासून गंभीर आजार असलेले 45 वर्षांवरील नागरिक आणि 60 वर्षांवरील वृद्ध व्यक्तींचे लसीकरण सुरु झाले आहे. पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांनी स्वतः लस घेऊन लसीकरणाच्या दुसऱ्या टप्प्याची सुरुवात केली. 12,000 सरकारी रुग्णांमध्ये ही लस मोफत देण्यात येत असून तेवढ्याच खासगी रुग्णालयांमध्ये केवळ 250 रुपये भरून ही लस दिली जाते. खासगी रुग्णालयांमध्ये 24 तास लसीकरणाची सुविधा उपलब्ध करून देण्यात आली आहे. अरुणाचल प्रदेश आता कोरोना मुक्त झाला आहे. 28 फेब्रुवारीपर्यंत राज्यात एकूण 16,८३६ रुग्ण आढळले होते. त्यापैकी ५६ रुग्णांचा मृत्यू झाला, तर 1 मार्च पर्यंत इतर सर्व रुग्ण पूर्णपणे बरे झाले आहेत. येथे आता कोरोनाचा एकही रुग्ण नाही. मात्र केरळ, महाराष्ट्र, पंजाब, कर्नाटक, तामिळनाडू आणि गुजरातमध्ये पुन्हा कोरोना रुग्णांचा आकडा वाढला आहे. म्हणूनच आताही जागरूक राहण्याची गरज आहे.

औषध देखील, कठोरपणा देखील

1,80,05,503
एकूण लसीकरण

21,99,40,742
एकूण चाचण्या केल्या

1,76,319
सक्रिय रुग्ण

1,08,39,894
लोकं बरी झाली

97.01%
रुग्ण बरे होण्याचा दर

मृत्यू दर (1.41%) (टीप - आकडे 4 मार्च पर्यंतचे)

लस मैत्री : 48 देशांना लसीचे 4.61 कोटी पेक्षा जास्त डोस पाठविले, डब्ल्यूएचओने म्हटले - भारताकडून शिका

भारताने लस मैत्री कार्यक्रमा अंतर्गत 3 मार्च पर्यंत 48 देशांना लसीचे 4 कोटी 61 लाख 66 हजार डोस पाठविले आहेत. यापैकी 25 हजार डोस हे भेट म्हणून पाठविले आहेत.

जागतिक आरोग्य संघटनेचे प्रमुख एडेहनम ग्रेब्रेयेसस यांनी भारताचे कौतुक करताना असे म्हटले आहे की बर्बाद देशांमध्ये भारताच्या मदतीने लसीकरणाचा कार्यक्रम चालू आहे. यातून जगातील इतर देशांनीही भारताकडून शिकले पाहिजे.

“मी सर्व पात्र व्यक्तींना ही लस घेण्याची विनंती करतो.
चला आपण सर्वांनी एकत्रितपणे भारताला कोविड-19
मुक्त करूया. - नरेंद्र मोदी, पंतप्रधान ”

पंतप्रधानांचा विद्यार्थ्यांना मंत्र

सेल्फ श्री

सेल्फ अवेयरनेस
सेल्फ कॉन्फिडन्स
सेल्फलेसनेस

राष्ट्र-प्रथम या विचारासह विद्यार्थ्यांना आपली क्षमता ओळखून आत्मविश्वास आणि निस्वार्थ भावनेने पुढे जाण्याचा मंत्र देत पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांनी फेब्रुवारीच्या दुसऱ्या पंधरवड्यात पश्चिम बंगालमधील विश्वभारती आणि आयआयटी खरगपूर येथील दीक्षांत समारंभाला संबोधित केले. निर्णय घेण्यात अजिबात संकोच करू नका कारण राष्ट्र प्रथम या भावनेने घेतलेला प्रत्येक निर्णय हा कोणत्यातरी उपायाकडे नक्कीच घेऊन जातो असे त्यांनी विद्यार्थ्यांना सांगितले. त्यांनी नवीन राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणाला आत्मनिर्भर भारताच्या मार्गावरील महत्त्वपूर्ण टप्पा संबोधले. 19 फेब्रुवारी रोजी विश्वभारतीच्या दीक्षांत समारंभात 2535 विद्यार्थ्यांना पदवी प्रदान करण्यात आल्या.

आयआयटी खरगपूरच्या दीक्षांत समारंभात पंतप्रधान मोदींच्या अभिभाषणाचे महत्त्वपूर्ण मुद्दे

- सरकारने नकाशे आणि भौगोलिक डेटा नियंत्रणातून मुक्त केले आहेत. या निर्णयामुळे देशातील तरुण स्टार्टअप्स आणि नवोन्मेषकांना लाभ मिळेल. भारतीय स्वातंत्र्याच्या 75 व्या वर्षाचा सोहळा साजरा करण्यासाठी, आयआयटी खरगपूरमध्ये विकसित केलेली 75 महत्त्वपूर्ण नवोन्मेष यांचे संकलन ती संपूर्ण जगापर्यंत पोहोचवावी.
- कॅम्पसमधून बाहेर पडल्यानंतर तुम्हाला केवळ तुमचे नवे आयुष्य सुरू करायचे नाही तर तुम्हाला देशातील कोट्यवधी लोकांच्या जीवनात परिवर्तन आणणारे स्वतः एक स्टार्टअप देखील बनायचे आहे. ही पदवी, हे मेडल तुमच्या हातात आहे, ते कोट्यवधीशांचे आकांक्षा पल आहे.
- इंजीनियर म्हणून एक क्षमता तुमच्यात सहजपणे विकसित होते आणि ती म्हणजे पॅटर्नकडून पेटंट कडे नेण्याची क्षमता ही आहे. आयटी असो की आधुनिक बांधकाम तंत्रज्ञान किंवा माग कोविड-19 विरुद्ध लढा असो, आयआयटी खरगपूर प्रशंसनीय काम करत आहेत.

आयआयटी खरगपूर येथील पंतप्रधानांचे संपूर्ण भाषण ऐकण्यासाठी क्यूआर कोड स्कॅन करा

विश्वभारतीच्या दीक्षांत समारंभातील पंतप्रधान मोदींच्या अभिभाषणाचे महत्त्वपूर्ण मुद्दे

कोटी रुपयांची तरतूद राष्ट्रीय संसोधन प्रतिष्ठानच्या माध्यमातून अर्थसंकल्पात केली आहे.

- बंगाल हा एक भारत-श्रेष्ठ-भारतासाठी प्रेरणा आहे. 2047 मध्ये जेव्हा भारत आपल्या स्वातंत्र्याची 100 वर्षे साजरी करत असेल, तेव्हा विश्व भारतीची 25 सर्वात मोठी उद्दिष्टे काय असतील, हे सर्व व्हिजन डॉक्युमेंटमध्ये नियोजित केले पाहिजे.
- एकविसाव्या शतकातील ज्ञान अर्थव्यवस्थेमध्ये विश्वभारती महत्वाची भूमिका बजावेल आणि भारतीय ज्ञान जगाच्या कानाकोपऱ्यात नेईल.
- नवीन राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणात जेंडर इंकलूजन फंडची व्यवस्था करण्यात आली आहे ज्यामुळे मुलींना नवीन आत्मविश्वास मिळेल.

खेळातून ज्ञान आणि संदेश

खेळ आणि खेळणी ही भारतीय संस्कृतीचा एक महत्वाचा भाग आहेत. खेळासोबतच त्यातून काहीतरी ज्ञान देणारी खेळणी जर मुलांना मिळाली तर अजून काय हवे. आता देशात, खेळातून मुलांचे ज्ञान वाढवणारी तसेच भारताची प्राचीन संस्कृती, इतिहास, कला समजावून सांगणारी खेळणी तयार केली जात आहेत...

केंद्रीय विद्यालयातील विद्यार्थ्यांनी तयार केली अनोखी खेळणी

दिल्लीतील जुन्या जेएनयूमध्ये असलेल्या केंद्रीय विद्यालयातील मुलांना त्यांच्या कौशल्य आणि ज्ञानामुळे देशातील पहिल्या खेळण्यांच्या प्रदर्शनात स्थान मिळाले. इथल्या विद्यार्थ्यांनी कठपुतली बाहुल्यांच्या माध्यमातून वेगवेगळे विषय समजावून सांगण्याचा प्रयत्न केला आहे. यामुळे, खेळण्यातून कठीण विषय सहजपणे शिकू शकतो. "या कठपुतली बाहुल्यांच्या माध्यमातून जे धडे शिकवले जातात ते अगदी सजीव वाटता. हे सहज समजतात. आजकाल मुले पाश्चिमात्य संस्कृतीकडे अधिक आकर्षित झाली आहेत, परंतु अशा प्रकारच्या खेळाच्या माध्यमातून आपण त्यांना भारताची प्राचीन संस्कृती, इतिहास आणि कला याबद्दल सांगू शकतो. हे मुलांना मनोरंजनासह ज्ञान देखील प्रदान करतील," असे या बाहुल्या बनवणाऱ्या विद्यार्थ्यांचे म्हणणे आहे. मुलांच्या या कौशल्यामुळे आणि उत्साहाने प्रोत्साहित झालेले प्राचार्य सुदीप बाजपेयी म्हणतात, "जर मुलांना अशा प्रकारे शिकवले गेले तर शाळा ही त्यांच्यासाठी कंटाळवाणी नाही तर आनंद घेण्याची वास्तू असेल. भारताच्या नवीन शिक्षण धोरणाचा हाच पहिला अध्याय आहे. मुलांना खेळातून प्रत्येक गोष्ट शिकता येईल. त्यांच्या शिकण्याच्या आणि सराव करण्याच्या क्षमतेत कदाचित मोठा बदल होणार आहे." मुलांच्या मानसिक बौद्धिक विकासाबरोबरच या खेळण्यांच्या प्रदर्शनाने सर्व उद्योजकांना अर्थपूर्ण व्यासपीठ मिळवून दिले आहे अशी आशा करूया. ●

साप-शिडीचा खेळ शिकवत आहे कोरोना प्रोटोकॉल

मध्य प्रदेशातील इंदूर येथील समीर कुमार याने कोरोनाशी निगडित लुडो गेम बनवून संसर्ग रोखण्याचा संदेश दिला आहे. कोणते काम केले तर कोरोनापासून आपण वाचू शकतो आणि कोणते काम केले तर कोरोनाचा संसर्ग वाढेल हे या खेळाच्या माध्यमातून आपल्याला समजू शकते. या खेळामुळेच समीरला देशातील पहिल्या खेळण्यांच्या प्रदर्शनात प्रवेश मिळाला आणि या खेळानेही लोकांमध्ये अधिक रस निर्माण केला. समीर या खेळाबाबत सांगतो की, "यात आपण फासे फेकतो आणि जे अंक पडतात त्यानुसार खेळाडू पुढे जातो. यामध्ये, आम्ही शारीरिक अंतर, मास्कचा वापर, सॅनिटायझरचा वापर, ऑनलाइन अभ्यास कसा करावा यासगळ्याची रोचकता वाढविण्यासाठी आम्ही हा गेम बनविला आहे." समीरने हा लुडो गेम साप-शिडीच्या या खेळाच्या धर्तीवर तयार केला आहे. ज्यामध्ये वेगवेगळे रकाने असतात. यामध्ये फासे फेकल्यानंतर जो आकडा येईल त्या आकड्याच्या रकान्यातील कोरोनाशी संबंधित सर्व माहिती त्या खेळाडूला द्यावी लागेल. याशिवाय समीरने अभियांत्रिकी विद्यार्थ्यांसाठी अतिशय उपयुक्त असे टचलेस प्यूशर, रे डिस्पेंसर, लो कॉस्ट ऑटोमेशन मशीन आणि न्यूमेटिक ट्रेनिंग किटही बनविला आहे. प्रदर्शन पाहण्यासाठी अनेक देशी-विदेशी खरेदीदार आले, त्यामुळे आम्हाला खूप मदत होत असल्याचे समीर सांगतात. खेळणी उत्पादन क्षेत्रात जर देश आत्मनिर्भर झाला तर देशात अशी मनोरंजक उत्पादने तयार होऊन त्यांची विक्री होईल ज्याचा फायदा समीर सारख्या लोकांना आणि देशालाही होईल. ●

नरेंद्र मोदी @narendramodi

भारतातील खेळणी उद्योग क्षेत्राकडे परंपरा पण आहे आणि तंतज्ञान देखील आहे. भारताकडे संकल्पना देखील आहे आणि क्षमता देखील आहे. आम्ही जगाला पर्यावरण-स्नेही खेळण्यांकडे परत घेऊन जाऊ शकतो. आमच्या सॉफ्टवेअर अभियंते संगणक गेमच्या माध्यमातून भारताच्या कथा जगापर्यंत पोहोचवू शकतात.

राजनाथ सिंह @rajnathsingh

दोन वर्षांपूर्वी सुरु केलेल्या पीएम किसान सन्मान योजनेने भारतातील शेतकऱ्यांना स्वयंपूर्ण आणि आत्मनिर्भर बनवले आहे. छोट्या शेतकऱ्यांना याचा खूप मोठा फायदा झाला असून शेतकरी कल्याणाला खऱ्या अर्थाने अर्थ प्राप्त झाला आहे. या योजनेसाठी पंतप्रधान श्री@narendramodi आणि कृषी मंत्री यांना धन्यवाद आणि आभार.

#KisanKaSammanPMKisan

अमित शहा @amitshah

स्पोर्ट्स एन्क्लेव आणि नरेंद्र मोदी स्टेडियममध्येच खेळाडू आणि त्यांच्या प्रशिक्षकांसाठी राहण्याची व्यवस्था आहे.

स्वतःचे खेळाचे मैदान नसलेल्या तीन जिल्ह्यातील सुमारे 650 शाळा नरेंद्र मोदी स्टेडियम मध्ये सामिल होतील जेणेकरून या शाळांमधील मुलांना खेळण्याची सुविधा मिळेल.

नितीन गडकरी @nitin_gadkari

यावर्षी रस्ते बांधण्यात रस्ते वाहतूक आणि महामार्ग मंत्रालयाने नवीन इतिहास रचला आहे. या आर्थिक वर्षात आतापर्यंत प्रतिदिन 33 किलोमीटर प्रमाणे, 11,035 किलोमीटर लांबीचे रस्ते आणि महामार्ग बांधले आहेत. आतापर्यंत देशातील रस्ते आणि महामार्ग निर्मितीचा हा सर्वाधिक वेग आहे.

डॉ. रमेश पोखरीयाल निशंक @DrRPNishank

देशभरातून 1000 प्रदर्शक आपल्या उत्पादनांचे प्रदर्शन करण्यासाठी मेळाव्यात सहभागी होत आहेत, theindiantoyfair.in मध्ये सहभागी होऊन भारतीय खेळण्यांचे विश्व उलगडा! चला भारताला #AatmaNirbhar करण्यासाठी एकल येऊया! #TheIndiaToyFair #Vocal4LocalToys

स्मृती इराणी

११ भागीदारी राज्ये

६० संकुल

१००+ वक्त्ये आणि तज्ञ

३००००+ खेळणी उत्पादक युनिट

२१ लाख+ नोंदणी

मुले, शिक्षक, पालक आणि इतर भागधारक

दुनिया का सबसे बड़ा क्रिकेट स्टेडियम नरेंद्र मोदी के नाम पर, राष्ट्रपति ने किया उद्घाटन

अहमदाबाद (भाषा)। राष्ट्रपति रामनाथ कोविंद ने गुजरात की दुनिया के सबसे बड़े और आधुनिक क्रिकेट स्टेडियम का उद्घाटन किया जिसका नाम अब सरदार पटेल स्टेडियम की संज्ञा देना है। प्रधानमंत्री के नाम पर नरेंद्र मोदी स्टेडियम होना निश्चयन गुजरात के मुसलमानों के प्रति इसकी संकल्पना की थी। इस स्टेडियम में एक लंबा 32 हजार दर्शक बैठ सकते हैं। राष्ट्रपति ने उद्घाटन के बाद अपने संबोधन में कहा, 'इस स्टेडियम की परिकल्पना प्रधानमंत्री नरेंद्र मोदी की थी जब वह गुजरात के मुख्यमंत्री थे। वह उस समय गुजरात क्रिकेट संघ के अध्यक्ष थे।' उन्होंने कहा, 'यह स्टेडियम परंपरागत के अनुभूत विकास का एक उदाहरण है।' कोविंद ने कहा, 'आजकल जो भी देश में नरेंद्र मोदी स्टेडियम का उद्घाटन करेगा, वह देश की प्रतिष्ठा बढ़ाएगा।'

नई शुरुआत
सरदार पटेल की वजह से अब
इस स्टेडियम को नरेंद्र मोदी स्टेडियम कहेंगे

कोविंद का 'नरेंद्र मोदी स्टेडियम' के नाम पर कहा, 'हम गुजरात में भारत में सबसे बड़े स्टेडियम का उद्घाटन कर रहे हैं और अब हमारे

जम्मू-कश्मीर को बनायेंगे शीत खेलों का गढ़ : मोदी

प्रधानमंत्री ने खेलों इंडिया शीतकालीन खेलों का किया उद्घाटन

खेलों से दुनिया को हमला लाना का आह्वान करते हैं। जम्मू में मोदी भी देश को आर्थिक का कार्नेल प्रशिक्षण में हैं। वह नहीं बसत बल्कि इसके बाद और भी बड़ा है। खेल उद्योग में खेल बन रहा है और देश की प्रतिष्ठा में देश की प्रतिष्ठा और देश की प्रतिष्ठा का भी परिचय कराया है। उन्होंने

प्रधानमंत्री नरेंद्र मोदी ने वित्तीय सेवाओं पर बजट घोषणाओं को लेकर आयोजित वेबिनार में रखी अपनी बात

संक्षेप

नरेंद्र मोदी ने वित्तीय सेवाओं पर बजट घोषणाओं को लेकर आयोजित वेबिनार में अपनी बात रखी। उन्होंने कहा कि वित्तीय सेवाओं को बढ़ावा देने के लिए सरकार ने कई योजनाएं शुरू की हैं। उन्होंने कहा कि वित्तीय सेवाओं को बढ़ावा देने के लिए सरकार ने कई योजनाएं शुरू की हैं।

मुख्य बिंदु

- वित्तीय सेवाओं को बढ़ावा देने के लिए सरकार ने कई योजनाएं शुरू की हैं।
- वित्तीय सेवाओं को बढ़ावा देने के लिए सरकार ने कई योजनाएं शुरू की हैं।
- वित्तीय सेवाओं को बढ़ावा देने के लिए सरकार ने कई योजनाएं शुरू की हैं।

प्रतिक्रिया

वित्तीय सेवाओं को बढ़ावा देने के लिए सरकार ने कई योजनाएं शुरू की हैं। उन्होंने कहा कि वित्तीय सेवाओं को बढ़ावा देने के लिए सरकार ने कई योजनाएं शुरू की हैं।

प्रतिक्रिया

वित्तीय सेवाओं को बढ़ावा देने के लिए सरकार ने कई योजनाएं शुरू की हैं। उन्होंने कहा कि वित्तीय सेवाओं को बढ़ावा देने के लिए सरकार ने कई योजनाएं शुरू की हैं।

प्रतिक्रिया

वित्तीय सेवाओं को बढ़ावा देने के लिए सरकार ने कई योजनाएं शुरू की हैं। उन्होंने कहा कि वित्तीय सेवाओं को बढ़ावा देने के लिए सरकार ने कई योजनाएं शुरू की हैं।

प्रधानमंत्री मोदी ने पहले खिलौना मेले का उद्घाटन किया, प्लास्टिक का इस्तेमाल कम करने की अपील

आख्यान

नरेंद्र मोदी ने खिलौना मेले का उद्घाटन किया। उन्होंने कहा कि प्लास्टिक का इस्तेमाल कम करने की अपील की है। उन्होंने कहा कि प्लास्टिक का इस्तेमाल कम करने की अपील की है।

भारतीय बड़ा बाजार

12 हजार 769 करोड़ रुपये का बाजार है भारत में खिलौना मेला।

02 खेलों में ही खेल है भारत की खिलौना मेला।

90 खेलों में खेल है भारत की खिलौना मेला।

लकड़ी का औद्योगिक उद्योग, प्रधानमंत्री ने सराहा

लकड़ी का औद्योगिक उद्योग, प्रधानमंत्री ने सराहा। उन्होंने कहा कि लकड़ी का औद्योगिक उद्योग, प्रधानमंत्री ने सराहा।

खिलौनों के क्षेत्र में भारत सबकुछ

खिलौनों के क्षेत्र में भारत सबकुछ। उन्होंने कहा कि खिलौनों के क्षेत्र में भारत सबकुछ।

बच्चों को बदलती रूढ़ि को खाना में रसदार होना

बच्चों को बदलती रूढ़ि को खाना में रसदार होना। उन्होंने कहा कि बच्चों को बदलती रूढ़ि को खाना में रसदार होना।

विशेष आयोजन

विशेष आयोजन। उन्होंने कहा कि विशेष आयोजन।

प्रतिक्रिया

प्रतिक्रिया। उन्होंने कहा कि प्रतिक्रिया।

प्रतिक्रिया

प्रतिक्रिया। उन्होंने कहा कि प्रतिक्रिया।

प्रतिक्रिया

प्रतिक्रिया। उन्होंने कहा कि प्रतिक्रिया।

प्रतिक्रिया

प्रतिक्रिया। उन्होंने कहा कि प्रतिक्रिया।

“ आज प्रत्येक मुलाला साप आणि शिडीच्या खेळाविषयी माहिती आहे. पण तुम्हाला माहिती आहे काय की हा एक भारतीय पारंपरिक खेळ आहे, याला मोक्ष पाटम किंवा परमपदम म्हणतात - नरेंद्र मोदी, पंतप्रधान ”